

TARTU RIIKLIK ÜLIKOOOL

NSV LIIDU AJALOO KATEEDER

ENN MARANDI

VEENE REVOLUTSIOO-
NILIS-DEMOKRAATLIK SA-
TIIRILINE AJAKIRJANDUS
XIX SAJANDI KESKEL

Diplomitöö

Muhendaja: ajalooeaduste
kandidaat L. ERINGSON

TARTUS 1959

Essõna

Käesoleva diplomitöö ülesandeks on anda teatav ülevaade XIX sajandi keskelt ilmunud vere satiirilise ajakirjanduse suhtumisest kodanlikesse reformidesse, liberalismi ja ühiskondliku elu väärtustesse.

Töö on kirjutatud toetudes leninlikele seisukohtadele suhtumises revolutsioonilistesse demokraatidesse. Suureks abiks olid mulle V. J. Lenini artiklid „Mis on „rahvasõbrad“ ja kuidas nad võitlevad sotsiaaldemokraatide vastu“¹, „Kerzenni mälestusena“², „Kodanlik patsifism ja sotsialistlik patsifism“³ ning „Semstro taganuisajad ja liberalismi Hannibalid“⁴.

Tähtsaks allikmaterjaliks diplomitöö kirjutamisel olid ajakirjad „Gristox“, „Iskra“, „Gudox“ ja „Ossa“ Peale nimetatud ajakirjade kasutamist veel ka

1. V. J. Lenin, Teosed, 1. kd, Tallinn, 1948.

2. V. J. Lenin, Teosed, 18. kd, Tallinn, 1953.

3. V. J. Lenin, Teosed, 23. kd, Tallinn, 1953.

4. V. J. Lenin, Teosed, 5. kd, Tallinn, 1951.

U. G. Tiernõševski, N. A. Dobrolyubovi, A. J. Herseni ja N. A. Nemassovi teaseid, kust leidsin samuti laialdast materjali käesoleva töö kirjutamiseks.

Diplomitöö kirjutamist rasendas ajaolu, et antud perioodi kohta vene ajakirjanduses puuduvad peaaegu täielikult teirilikud uurimused. Ainuaks ulatuslikumaks teoseks on 1904. aastal ilmunud Mihhail Lemke raamat „Вре-
мя и условия русской печати и журналистики XIX столетия.“ Lemke asub oma raamatus kodanlikel seis-
kohtadel. Üheks suuremaks puuduseks tuleb Lemke juures lugeda, et ta läheb täiesti mööda satüürlisest ajakirjast „Гристок“, väinides maha revolutsiooni-
liste demokraatide osa vene ajakirjandu-
ses.

Kõja ilmus trükitist G. Zevini uurimus¹ ühiskondliku liikumise kohta Venemaal XIX sajandi keskul, kuid ta ei pööra oma uuri-
muses tähelepanu satüürlisele ajakirjale osale ühiskondlikus elus.

1. У. М. Левин, Общественное движение в России в 60-70-е годы XIX века, Москва, 1953.

Geetõttu on ka näesolev töö niijutatud taetudes peamiselt allinmatejalidelle. Osaliselt töö kannatab teatava pealinnaudsuse all, kuna autoril ei olnud võimalik kõiki XIX sajandi keskkel ilmunud satüirilisi ajanirju kätte saada ja läbi lüüalada, matejali suure ülatuse tõttu. Üürki on püütnud anda kokkuvõetud vormis kõik tähtsam, mis puudutas diplomitöös käsitletavaid probleeme.

Sissejuhatus

Pärisõjuse kaotamine Venemaal oli tingitud maa majanduslikust arengust, mis leidis kajastumist feodaal-pärisõjusliku tootmisviisi küüsis. Pärisõjuslikud tootmissuhted olid vastuolus tootlike jõudude arenguga.

XIX sajandi teisel veerandil algas Venemaal tööstuslik pööre. Eriti ilmekalt tuli see pööre esile puuvilla tööstuses, milline tööstusharu hakkas kiiresti arenema. Väheval määral pöördutas tööstuslik pööre neid tööstusharusid, mis baseerusid ainult pärisõjude tööal.

Ka neis tööstusharudes, kus olid laiema võimalused tootlike jõudude arengus, ei saanud uute tootmissuhte areng kanda märkimist iseloomu. Kapitalismi areng, nagu näitas Karl Marx, ei ole võimalik ilma „vaba“ tööline olemasoluta. Pärisõjus oli laostuseks kapitalismi arengule, kuna enamuse

vabapalgalistest töölistes olid obronilelastud pärisriised talupojad.

Töllumajanduses said tootlinud jõud veelgi vähem areneda. Selle põhjuseks oli vähetootlik pärisriiside töö. Pärisriiside tootmis- suhted olid taristuses eesindlik maahari- mismeetodite ja eesindlik tehnika arenemisele.

Pärisriiside kaotamine Venemaal võis toimuda kahel viisil. Esimene võimalus oleks esinenud tra- rismi kukutamise korral revolutsiooni teel. Sellega oleks kaasaenenud ka feodalismi täielik kaotamine. Teine tee oli reformide tee, millega kaasnesid pärisriiside igandite säilimine ja talupoegade rõhumine mõisnike poolt. Esimest teed pärisriiside kaotamiseks nimetas V.I. Lenin „ameerika“, teist aga „preisi“ süsteemiks kapitalismi arenemises. Venemaal läks kapitalismi arenemises „preisi“ teed mööda. See süsteem tegi talupoja mitte ainult mõis- niku, vaid ka ulaku võlglasena. Talupojad hakkasid kannatama rahakordse rõhumise all. Ühest küljest rõhusid neid feodalismi igandid, teisest küljest tõrjuna kapitalismi võrsed.¹

Talupoegade võitlus mõisnike vastu tähendas tegelikult võitlust „ameerika“ tee eest kapita-

1. П. А. Захаркович, Пробегание в жизнь крестьян- кой реформы 1861 г., Москва, 1958, лк. 8.

lismi arenemises Venemaal, võitlust talurahva-
üksimuse revolutsioonilise lahendamise eest.
Kasvasid võimalused üldise talurahvaülesteõusu
puhkemiseks. Väga hästi iseloomustas oluorda
Venemaal reformide perioodil, V.I. Lenin oma
artiklis „Gemstro tagariisajad ja liberalismi
Kannibalid“. „Demokraatliku liikumise elavnemine
Euroopas, käärimine Poolas, rahulolematuse hoomes,
poliitiliste reformide nõudmine kogu ajarijandii-
se ja kogu aadli poolt, „Kolokol“ levimine kogu
Venemaal, Tšernõševski võimas propaganda, kes
oskas kasvatada tõelisi revolutsionääre ka tšer-
seeritud artiklitega, proklamatsioonide ilmumine,
talurahva käärimine, neda „väga sageli“ tuli
sõjalise jõu ja verevalamise abil sundida vastu
võtma „Seadust“, mis neid puupaljaks röövis.
Gäärastes tingimustes pidi kõige ettevaatlikum
ning kaine poliitik revolutsioonilise plahvatusse
täiesti võimalikuks ja talurahva ülesteõusu
väga tõsiselt ohuks tunnistama“¹.

Nimelt niisugusel isevalitsuse kriisi perioodil
~~arendasid~~ oma tegevust revolutsioonilised demok-
raadid Tšernõševski ja Dobroljubov, kes mõistsid
1861. aasta talurahvareformi röövelliku iseloomu
ja kutsusid üles selle reformi vastasele võitlu-

sele. Sel perioodil toimub ka otsustav lähene-
mine liberaalide ja revolutsiooniliste demokraati-
de vahel. Liberaalid, kes esindasid tenniva
vene kodanluse ja kapitalistlike tootmissuhete
sfääri tõmmatud mõisnike klassi huvi, võitlesid
reformide eest pärisõiguse kaotamisel. Nad olid
„peisi“ tee pooldajad kapitalismi arengumises. Eriti
ilmenalt tuli revolutsiooniliste demokraatide
ja liberaalide vaheline võitlus esile ajakirjandu-
ses.

Revolutsioonilise situatsiooni aastail ilmuvad
tuntud satirilised väljaanded: Dobroljubovi
„Griatok“ ja kuratškini „Isma“. Peale nende aja-
kirjade anti välja veel „Gudok“, „Zanosa“, „Ossa“,
„Budilnik“ ja „Razvlešeniye“¹.

Rea satiriliste väljaannete ilmumine ei
lähenda veel seda, et nad kõik oleksid
olnud revolutsioonilised. Ajakirjade hulgas
oli ka väikekodanluse maitsele vastavaid välja-
andeid, mida teravalt kritiseerisid Dobra-
ljubov, Pissarev ja Štredin.

Kui kannas endine „Entsüklopeedilise leksi-
koni“ toimetaja Adalf Plüser 1858. aasta
alguses välja andma ajakirja „Veseltšak“.

1. А. П. Тромкин, Лимературные очерки и
статьи, Ленинград, 1958, лк. 221.

Ajaniija teises numbris oli antud ta eesmärk.
„Tulge naerma koos meiega, naerma meie
üle, nende üle, endi üle, kõige üle naerma,
et ainult mitte tunda igavust.”¹

Raske on endale ette kujutada veel tähti-
semat ajaniija eesmärki, kui see fraas. Esiolgu
saavutas „Veseltšak” niil tunduva populaarsu-
se, kuid varsti pettusid lugejad temas ja aja-
niri suleti vähem kui aasta möödumisel.

Aja kajans võib lugeda ka niinimetatud
„Ulitsnoje listni” ilmumist. Juba nende nimed
näitavad mida need lehed endist kujutasid.
Väitaks: „Poteha”, „Pustozvon”, „Gmehk Gmehkovitš” ja
„Gpletnik”. Moskvas ning Peterburgis ilmus
niiuguseid lehti ja lehesi üle kakskümne.
Vaatamata oma truualemblikkusele ja sisu
tähtsusele, olid nad süüsi tunnustajateks
protsessidest, mis toimusid ühiskonnas ja
kirjanduses.

Konserveeritud tendentsid ilmusid tera-
valt ajaniijas „Ora”, mis ilmus 1863-1865
aastani. Kaugemale liberaalsest paljasta-
misest ei läinud ajaniiri „Zanoxa”, milline
ilmus 1863.-1865. aastatel Rosenheimi toimetusel.
Nagu „Ora”, nii ka „Zanoxa” astus välja

1. „Besednik”, 1858, nr. 2, lk. 3.

revolutsiooni vastu. Ajakiri polemiseeris „Gorremenniki-
ni“, „Russkoje slovo“ ja „Israga“.

Natune teravam ja demokraatlikum oma
suuna poolest oli ajakiri „Budilnik“, milline
ilmus 1865.-1917. aastani. Selle ajakirja loojaks
oli tuntud karikaturist N. Gtepanov, kes pikemat
aega töötas ajakirja „Iskra“ toimetusel.¹

Nikolai Aleksandrovits Gtepanov (1807-1877)
oli väljapaistev vene progressiivne karikaturist.
Güstemaatilist kunstilist haridust ta ei saa-
nud. Püsivalt hakkas tegelema joonistamisega
Peterburis, kuhu kolis 1836. aastal. Tutvus
seal selliste eesrindlike kunstitegelastega
nagu M. I. Glinka, K. P. Brüllov ja A. G. Dargo-
mõski. Alates 1859. aastast andis koos
V. G. Kuratškiniga välja satüirilist ajakirja
„Iskra“ Tsensuurirakuste tõttu lahkus
„Iskra“ toimetusest 1864. aastal ja rajaski
uue ajakirja „Budilnik“, kus avaldas kari-
kature rahvusvahelistel teemadel.²

Täiesti eriline koht satüiriliste ajakirjade
hulgas kuulub „Gorremenniki“ satüirilisele lisale
„Gvistok“, milline ilmnes 1859.-1863. aastatel.

1. А. П. Тромкин, Лунеромырыне орыку и
срамну, Ленинград, 1958, lk. 223.

2. БСЭ, т. 40, Москва, 1957, lk. 605.

„Gristoni“ loojaks oli N. R. Dobroljubov. „Griston“ oli tihedalt seotud „Gorremenniku“ publitsistinaaga, jätkates ajaniija üldist suunda Venemaa sotsiaalpoliitilise konna mitiseerimisel. „Gristoni“ satüri teravik oli suunatud peamiselt liberaalsmi vastu. Ta tegi naemaluseks liberaalide lootused rahulikule progressile. Kogu „Gristonis“ avaldatud materjal paistis silma äärmise poliitilise teravuse ja päevanahasusega. „Gristoni“ peamiseks kaastööliseks oli Dobroljubov ise, nalle kuulutused ja följetonid, mis ilmusid mitme nurguste pseudonüümide all (Konrad Giliensinger, Janov Ham jt), on revolutsioonilise ~~sättü~~ väljapaistvateks näideteks. Teine noht „Gristoni“ kaastöölise hulgas kuulus Kerasarovile. Töötades tihedas kontaktis Dobroljuboviga, võttis ta osa peaaegu igast ajaniija numbri koostamisest. Kui haige Dobroljubov säitis välismaale, võttis Kerasarov oma peale „Gristoni“ väljandmise. Väljapaistek noht ajaniija kaastöölise hulgas kuulus veel vendadele Zemtšovnikovidele ja R. K. Tolstoile, kes kirjutas varjunime Kozma Prutkov all. Väitatakse sellele, et Kozma Prutkovi ühis-kondlik - poliitilised teosed ei läinud kaugemale aadellikust liberalismist, oskas Dobro-

ljubov kasutada tema paroodiaid selles võitluses, mida pidas revolutsioonilis-demokraatlik kriitika „puhta poeesia“ pooldajatega kunsti ideelisuse eest.

Tiüdes säilitada Dobraljubovi poolt „Gristonile“ antud teravat poliitilist joont, nutus Nemassov ajamija naastööliseks Galtõkov-Gtõedrini. Galtõkov-Gtõedrini satiirilised artiklid, mis ilmusid „Gmijev-Mladentsevi“ allkirjaga, olid suunatud peamiselt tšensuini ja reaktioonilise ajamijanduse vastu. Paiguti tegi „Gristonile“ naastööd ka Tšernõševski. „Griston“, mis omas suurt populaarsust revolutsioonilis-demokraatliku intelligentsi hulgas, nutus esile lepitamatu vihavaenu konservatiividele leelis. Ta aitas kaasa ka „Gorremenniku“ mõju kasvule.

„Griston“ ilmus ebajärjekindlalt. Ta väljaandmine lõppes varsti peale Dobraljubovi surma. Kõnnu ilmus 1859. aastal 7 numbrit, 1860. aastal, varsti peale Dobraljubovi surma, ilmus 8.-s. number ja 1863. aastal ilmus viimane 9.-s. number.¹

Väga amaraarane oli „Gristoni“ programm, mille kirjutas Dobraljubov 1859. aastal.

1. Б. П. Козмин, Сборник материалов к изучению истории русской журналистики, Выпуск II, Москва, 1932, лк. 106.

„Kuni käesoleva ajani on omanud kuritarvituste ja pöörduste paljastamine meie kirjanduses liiga asjalikku ja kurba iseloomu. Halba püüti hävitada teaduslikul teel, juriidiliselt, ajalooliselt, tungiti talle vihasele kallale ja samal ajal kardeti teda nagu ohtlikku loomast...”

Küüd peab asi võtma teise iseloomu. Kuritarvitused, mis on paljastatud tõrse ajariiganduse poolt, peavad saama hävitatud naevuga... Kuni käesoleva ajani tuntakse publiku hulgas vajadust väljaande järele, kus nali omaks satüri tähenduse ja aitaks kaasa vale ja halva jälitamisele...

Sooviga täita seda lünka hakatakse välja andma ajalehte „Gvistax”... Ta peab asetama end olukorda, kus ta on sõltumatu isikute ja parteide erakuvideist. Tema kohus on: avada ja välja naerda rumalat ja naljakat, nõrkjal ning nõrgis, kartmata kompromiteerida sellega asja häid külgi. Sellist avarust satüri jaoks nõuab see ülemineku ajajärk, milles meil ühiskond asub. Temas on kaks kategooriat inimesi, kes kuuluvad satüri alla: „rutinistid”, kes on seotud oma vanade vigade ja pöördustega, ning „progressistid”, kes kaiguvad kaasaegse tsivilisatsiooni edusammudest, tõest, vabadusest

ja aust ilma, et oleks endale selgers teinud
hariduse ja humaansuse algeid... Kuni käesoleva
ajani paljastasid kõik uttliniste, kuid „Gristok“
võtab oma islesandeks mitte halastada ka au-
tutele progressistidele, kuna nad oma valede
arusaamistega võivad kahjustada ühiskonna
valgustuse ideed sama hästi, kui harimatud
ja mahajäänud inimesed.“¹

Teises tähtsamass satüirilises ajakirjans
XIX sajandi keskkel oli „Iskra“, mis rajati 1859.
aastal tuntud poeedi V. G. Kurotskini ja karika-
turist N. R. Gtepanovi poolt. „Iskra“ ilmus
kuni 1873. aastani. Ta tiraaž ulatus kümme
tuhande eksemplarini, mis annab tunnistust
ajakirja suurest populaarsusest.² „Iskra“
programmiks võiks pidada ajakirja toimetaja
järgmist avaldust: „Meile langeb osas,
käsitleda üldisi küsimusi, ehitades võltsi
kõigis tema avaldustes, nii elus, kui ka
kunstis. Meie eesmärgi saavutamise vahendiks
saab satür, tema üldises, laias mõttes. Kõvuti
karmilt kunstilise satüriaga, kahtuvad lugejad
meie ajakirjas pidevalt ka igapäevase, praktilise
satüriaga.“³

1. Н. Р. Добролюбов, Полное собрание сочинений, т. VI,
Москва, 1939, стр. 695
2. М. Ленке, Вреки по истории русской цензуры и
журналистики XIX столетия, СПб., 1904, стр. 39.
3. Там же, стр. 40.

"Isma" looja Vassili Stepanovitš Kuratškin (1831-1875) pärines pärisorise talupoja perekonnast ja oli seotud revolutsiooniliste ringkondadega. 60-ndail aastail oli Kuratškin üks salaarorganisatsiooni "Maa ja vabadus" juhiks. 1866. aastal areteeriti ta seoses atendaadiga Aleksander Ule ja m. "isutimlaste mahemiga" ning oli pikemat aega vahi all. Tema ja N. R. Stepanovi poolt väljaantud "Isma" asus revolutsioonilise demokraatia seisukohtadel.¹

Yumepärase organisatsioonina oskas V. S. Kuratškin grupeerida oma ajaniija ümber parimad jäänd. "Isma" töötasid Gleb Uspenski, Minajev, Kesetnikov, Nikolai Uspenski, Nikolai Kuratškin ja paljud teised. "Isma" oli tihedalt sidemeis "Gosremenniki" ja "kolondliga". Paljude asjade kohta ei saanud "Isma" oma seisukohta avaldada tsensuuri tõttu, kuid ka tsensuuri tingimustes andis "Isma" lugematale mäista, et ta loeb riigikonna progressi peavaenlasena absolutistlikku tiranniat ja sotsiaalsed ebavõrdsust.²

Kolmandaks revolutsiooniliste demokraatide poolt juhitud ajaniijas oli "Gudok". Ta hakkas

1. В С З, т. 24, Москва, 1953, лк. 110.

2. А. П. Тирамчук, Юмепамышпине орыну и чаману, Ленинград, 1958, лк. 224.

ilmuma 1862. aastal. Ajariya ilmus 48 numbrit 1862. aastal ja 1 number 1863. aastal. „Gudoni“ toimetajaks kuni 14. numbrini oli Dimitri Minojev. Peale tema võtsid ajariya toimetamisest osa A. Bogdanov, P. Veinberg, A. Kozlov, N. Kuratskin, G. Terpigorev ja mõned teised.¹

Esimeses „Gudoni“ numbris oli antud ka ajariya programm: „Rusa idee nimel eitamine, satüir ja huumor, nende kõigis avaldustes, jämeda ja kitsarinnalise obskurantismi, amasoli ja võltsi järlitamine vene elus - need on põhimõtted, milledele kannab taoluma „Gudoni“ loimetus.“²

Ruudud lähidalt satüiriliste ajariyade programmid, vaatleme järgnevalt nende suhtumist Venemaa tegelikkusesse ja seal esinevaksse väärnähtustesse.

1. М. Денке, Вчерни по истории русской цензуры и журналистики XIX столетия, СПб, 1904, лк. 174.

2. „Гудок“, т. 1, 1862.

I PEATÜKK

Revolutsioonilis-dokraatlik ajakirjandus võitluses kodanlike reformide eest

a) võitlus talurahvareformi ümber

Vene revolutsioonilised demokraadid suhtusid suure huviga talurahvaühisimusele, nii enne 1861. aasta reformi, kui ka peale seda. Oma artiklites ja luuletustes võtsid nad terava kriitika alla pärisojujuliku konna pahed. Juba 1858. aastal kirjutas tuntud vene kirjanik Nerrassov oma luuletuses, Mõtiskelu paraaduksel:"

„ Oh minu maa!

Nõnda naugel kui päikene loidab,
prika näinud ei ole ma veel,
kus ei ägaks, kes kõiki meid toidab
- vene talumees. Põllul ja teel-
inna ägab ta päevatööd tehes,
ägab türmis ja sunnitööl, ...
ägab igas me kodumaa linnas,
kohtupalati unse all!"¹

1. N. A. Nerrassov, Valik luuletusi, Tallinn, 1952,
lk. 32.

See luuletus näitab ilmekalt vene talurahva raskest olukorda tsaari-Venemaal. Pariisiline talupoeg oli sunnitud looma olukorda ja tal oli õigus ainult taevast abi loota. Maapealsed võimumehed talupoega ei aidanud.

Geases revolutsioonilise situatsiooni-olukorra kujunemisega ja lödvenerend tsensuuritingimustega, hakkati välja andma uusi ajakirju, millel des seisis päevakorras talurahvanüsimus. Üheks nii-suguseks ajakirjaks oli ka juba varemmainitud „Gudok“. Selle esinumbri olid kaunistatud viinjetiga, millel oli kujutatud A. Herzen. Ta hoiab käes punast lippu, millele on kujutatud „Угрюмъ море. Черноморе нраба“. Herzeni ümber on kogunenud talupojad, kellele ta kõnet peab. Eemal seisavad jõuetus vihas mõiskinud ja politseinikud, kes nüüd ei julge enam rahvast püüdnud, kuna pärisõigus oli kaotatud. Alates ajakirja viiendast numbrist kadus see viinjet tsensuuri käsul jäädavalt, kuna valitsus ei sallinud Herzenit, tema

revolutsiooniliste vaadete pärast.

„Гудок“ avaldas rea silmapaistvate tsaristlike tegelaste ütlisti pärisojuise kohta.

„Аadel peab valvsalt hoidma oma pähi privileege.“ Orlov-Davõdov.¹

„Geases pärisojuise kaotamisega tuleb anda aadlinele uusi soodustusi.“

Boris Tõitšerin.²

Weist ridadest paistab läbi lõikav satiir pärisojuise pooldajate kohta.

Kuigi pärisojuis oli ametlikult kaotatud, ei tahtnud aadlinud loobuda endistest eesõigustest. Yeda aadline püüet naeriski „Гудок“ välja, tuues ära mõningad väljendid reaktsionääride esinemistest.

Veelgi teravamalt miitika alla võtti pärisojuisliku konna pahed teine satiiriline ajakiri „Isma“. 1860. aastal avaldati „Isma“ lüuletus „Палайна“, milline näitas vene naise rõhutatud olukorda reformielses riikas.

„ Не Палайна, а Палайна —
Уж мах она

1. Гудок, nr. 12, 1862. lk. 6.

2. Гудок, nr. 23, 1862. lk. 8.

Со дня рождения, бедняжка,
Виреука.

Она как лошадь поповая:

Впрягут - бежи!

Всегда в лохмотьях и босая,

Всегда в грязи.

Иа ней заматки да заматки -
И смету кем!

Сухие корки да осатки -

Ее обед!"

Vene naine ei olnud mitte ainult mõisniku, vaid oli ka oma mehe ori. Juba lapsena oli ta sunnitud oma isa sõna kuulma ja ka abielus pidi ta oma mehe kõigile tüjudele alistuma, ning nui-
semata kannatama söömu ning lõõne.

"Tomas" on toodud ka karinatuure mõisnike suhtumise kohta oma teenijatele. Väga iseloomulik on selles suhtes järgmine karinatuur. Härra puhkab väga mugavas tugitoolis peale öist pummeldamist. Tema ees seisab teener, kes sunnust üleväsimusest magab püstijalu. Karinatuuri all on järgmine teest:

— Härra: „Vaska, kas oled väsinud?“

- Teener : „ Olen väsinud, häna, nagu õõ sein
sin Teie armulikkuse kõrval.“
- Häna : „ Kõa mina oleksin seisnud, kuid
ei saa. Praegugi ei ole und. Kõga kas
magada tahad?“
- Teener : „ Tahar, häna!“
- Häna : „ Milline õnnelik lõust!“¹

Yellest näeme, et mõisnikud ei lasknud
oma teenreil õõseti puhata, sundides neid
seisma endi kõrval. Rääkides teenritega
kasutati sõimusõnu ja kalustussõnu väljen-
dusi. Gageli nimetati juba hallide juustega
teenijad endiselt Vaska või Mitka.

„Isma“ ei saanud avaldada oma
tõelist suhtumist talurahva reformi. Lähim
manifesti väljakuulutamisele järgnes reede,
mil „Isma“ pidi ilmuma, sattus 10. märtsile
1861.a., suure paastu nädalale, kuid
ei esimesel ega ka viimasel paastu-
nädalal ei ilmunud „Ismat“. 17. märtsi
numbris ei olnud sõnagi sellest suurest
sündmusest. Ilmselt oli kogu ajakirja
number hävitatud valitsuse käsul.
Võib oletada, et 10. märtsi „Isma“ oli
antud terav müütika talurahva reformi

väljakuulutamisele. Alles 24. märtsil, kui esimene ärevus oli juba vaibunud, muudeti „Iskra“ ilmuva rubriigi „Progressi moonika“ nimi ümber „Märkused rahalistest kaunistustest“, millega nagu näidati ära edasine loogiline samm inimväärikuse tõstmisel.¹

Reform oli küll teostatud, kuid „Iskra“ ei saanud ikkagi osutada niilaldast tähelepanu küla elule. Juhuslikult läbis ajaniija veerge teade rahukohtuniku julmusest või uijadniku min, kes sidus talupoja kät nööoriga konna:

- „Türid vähemalt tunnete te ennast vabamalt?!“
- „Ei, kallid, ei tunne.“
- „Noh, see on talupoja kangekaelsus, olla alati rahulolematu.“²

Tuntuud poeet ja „Iskra“ kaastöölise V. J. Bogdanov avaldas 1868. aastal „Iskra“ lüuletuse „Боме думокъ възлюбъ“, kus mõisteti hukka talumehereformi

1. М. Ленке, Времени по истории русской цензуры и репрессивности XIX столетия, СПб, 1904, л. 55.

2. Успенка, т. 16, 1862, л. 93.

liberaalne olemine.

„Были близок взрыв народных масс,
Все ждали пера радикальной, —
Взвлек ее на этот раз
кладут лишь масть либеральной.
Отсрочат нас святой борьбы,
Отсрочат нас освобождения, —
И долго не найдут рабы
Путей спасения от угнетения.“¹

Чита autori järgmine lüuletus „В свободе
грозных гроз“ näitab, et taasi
pealt libatund vabadus on vabadus sõna-
des.

„В свободе грозных гроз
много слышится у нас.
Но сознается жуть обидно,
А свободы все не видно...
Много нам реформ и льгот
обещали каждый год,
Мы все ждали, ждали, ждали...
Наконец нам мати дали,
Только врач нам не пошло,
Толку вникло мало.“²

Need lüuletused näitavad ilmekalt

1. Успра, т. 21, 1868, лк. 127.

2. Успра, т. 4, 1869, лк. 28.

"Isuka" toimetuse suhtumist talurahva vabastamisest pärisõigest. Gönades küll anti talupajale vabadus, kuid tegelikult oli see tõelisest vabadusest kaugel.

Gamaaegselt talurahva reformi müitika kaga vasanult poolt, revolutsiooniliste demonaatide ja neile kaasatundjate leerist, algas talurahva reformi müitika ka paremalt poolt, äärmiste reaktsionääride leerist. Nad kritiseerisid talurahva reformi oma ajakirjas "Becm" "Kest". Yelles ajakirjas avaldatud arvamuste pikta on sihitud järgmised Bogdanovi lunletused, mis ta avaldas ajakirjas "Budilnik".

"Улучшение быта - не свобода,

С улучшением быта мужики

Дале должны нам более дохода,

А не шмяться верко в кабаки.

Даже пусть считается свободным

Наш мужик - но только на словах,

Ведь тогда лишь будет он мне годным,

Если он вполне в моих руках,

Если все, что труд его приносит,

Собираете возможности мне дадут.

Пусть мушкетер мой намет, сеет, косит —
на себя беру я тоже труд." ¹

Ka järgmine luuletus „Мн особе станае“
on täidetud lõikava ironiaga närisõjislaste
aadressil.

... „Крестьянам очень ловко
Отрезаю баш от час кады,
Сословных прав нивелировка
Почина, и шды — мн „не у дш“.
В суде мн — нуль, и в земстве тоже
нам голос часто очень слаб.
Пусть даже в формах либеральных
В отизке ход нам будет дан,
В замах традиции свободных
Пусть воскресят боярский сан.“ ²

Need luuletused näitavad, et parem-
poolsed mõisnikud ei olnud rahul
talurahvareformiga niisugusel mää-
l, nagu ta läbi viidi. Nad taatlesid talu-
paegade vabastamist ilma maata, mis
oleks neile andnud täieliku voli talu-
paegade üle. Teale selle ei olnud nad
rahul endiste eesõiguste kaatamisega koh-
tus ja valitsusaparaadis. Tegelikult viidi
talurahvareform süski läbi mõisnike huvides.

1. Будничник, nr. 38, 1869, lk. 5.

2. Уамас, lk. 6.

Vene revolutsioonilised demokraadid nägid juba enne 1861. aasta talurahva-reformi teostamist, et see jätab talurahva olukona põhiliselt samaks. Tšernõševski, kes kirjutas „Govremenniki“ lehekülgedel palju ettevalmistatavast reformist, nägi juba 1858. aastal ette, et see reform viiakse läbi mõisnike huvides ja, et ta viib talupoegade edasisele vaesumisele. Sel põhjusel soovis Tšernõševski juba tol ajal valitsuse poelt teostatava reformi läbikukkumist. Ta lootis, et sel maal kaotavad talupojad üheminu usu vabaduse saamiseks valitsuse käest ja nüümoodi üheneb üldise talurahvaülestõusu puhkemisel Venemaal.

Kui avaldati valitsuse manifest pärisõiguse kaotamise kohta, nägi Tšernõševski, et ta kahtlused olid põhjendatud. Tšernõševski poelt reetatud artikulis „kirjad aadressita“ kirjutas ta: „Asi oli alustatud sooviga nõnda võimalikult vähe ohvreid aadlikelt. Ülepeaarastujimes ka lõplik resultaat sellisena, et olid muudetud küll suhete vormid talupoegade ja

mõisnike vahel, kuid talupoegade ja mõis-
nike vaherõrd jäi põhiliselt endiseks." 1

Kuna avalikult ei olnud võimalik
avaldada oma eitarvat suhtumist talu-
rahvareformi, siis pidi "Gorremenniku" toi-
metus sellest vaikides mööda minema.

"Gorremenniku" märtrinumbriis püüdis
toimetus ainult ühikute väljavõttele ära-
toomisega valitsuse manifestist koos
reformiäeva sündmuste kirjeldamisega pea-
linnas. See kirjeldus oli avaldatud ühes
Panajevi foljetonis.. "Gorremenniku" rubriigi's
"Ühisaine ülevaade" avaldati järgmise riis-
line tekst: „Teie, lugeja, arvatastasti
ootate, et ma hakkam Teiega rääkima
sellest, millest nüüd kõik ajalehed räägi-
vad s.o. talupoegadele kingitud „vabadu-
sest.“ Arjata, Teie esite oma lootuses.
Mulle on isegi solvar, et Te minust nii
mõtlete." 2

Peale seda sõnavõttu läms artikli
autor Jelisejev üle asjadele, mis ei olnud
üldse reformiga seotud. Tema „Gorremenniku"
numbris oli avaldatud ameerina poe-
di Longfellow „Laul neegrist“ M. J.

1. Н. Т. Вернумевский, Понное сотрудничество со-
ветов, т. VII, Москва, 1950, лк. 468

2. Современник, т. 12, 1861, лк. 101.

Mikhailovi tõlkes ja Obutševi artiklil
„Bizis Põhja-Ameerikas“.¹

Nende artiklite avaldamine näitab ilmekalt „Goremenniku“ toimetuse seisukohta talurahvaüksimuses peale reformi väljakuulutamist. „Goremenniku“ meeldus ülistamast tsari - „vabastajat“ ja näitas, et taluraha oluord on suhteliselt vähe muutunud paremuse poole.

„Goremenniku“ satüirilises lisan „Gristox“ naerdi välja liberaalide suhtumist taluraha reformi. „Ajalehes „Den“ avaldatud Dimitri Yamarini artiklis öeldakse: „Minu arvates oleks soovitatav, et rahalised kohustused jäädes samaks, ei oleks enam kohustused mõisniku vastu, vaid riigikassa vastu, kuid mõisnikule makske riigikassast igaaastast renti. Ühis läheneb üksimus väga lihtsalt. On vaja, et talupaegade poolt makstav obrak läheks läbi riigikassa, nagu muutudes oma iseloomult, kuid tegelikult jääks ta samasuguseks nagu ennegi.“²

Raske on ette kujutada trumalamblikumel ettepanekut talurahvaüksimuse lähendamiseks, kui Dimitri Yamarini artikkel.

1. Б. П. Козник, Журналистика местной печати
19-го века, Москва, 1948, лк. 30.

2. Свисток, т. 8, 1860. лк. 18.

Millega siis Yamarin soovib talupoegi aidata? Kasne obrak riigile, millest mõisnik ta riigikassast kätte saab. Terib kahe küsimus, milles on siis vahe kahe obrakimaksimise vahel. Vahet ei ole üldse. Ainuke erinevus seisneb selles, et Yamarin poolt tehtud ettepaneku rakendamise oleks olnud talupoegade vajatud riisumine. Sellest näeme, et liberaalid püüdsid asendada üht tööimisvormi teisega, jättes talupoja olemona pea-olgu samasuguseks.

Järgest teravneva klassivõitluse perioodil läksid vene revolutsioonilised demokraadid, esotras Tšernõševnikiga, tšensunni poolt „lubatud“ „aisopose“ keelelt üle talurahva revolutsiooni propageerimisele illegaalsel teel. Proklamatsioonis „Mõisa-talupoegadele“ kritiseeris Tšernõševnik halastamatult talurahva reformi, näidates, et isevalitsus kaitses mõisnike huvi ja ei tee kunagi midagi rahva huvides. Tšernõševnik nutus talupoegi mõistma, et vabastamine on rahva enda kättes ja et on aeg alustada organiseeritud ettevalmistusi ülestõusuks. See prokla-

matricon on revolutsiooniliste demokraati-
de seisukohtade järgimise ja selguse
kõige ilmekamaks näitajaks. Toon siin-
kohal mõningad näitedid proklamatsioo-
nist. "Mõisatalupoegadele" mis levis käsimajas.

"Te võtate, et tsaar annab teile
vabaduse ja teile tuligi tsaari poolt
vabadus. Kas tsaari poolt antud vaba-
dus on hea, seda teate te nüüd ise.
Yeal pole palju tarvis rääkida. Kahes
aastaks jääb kõik endist viisi: jääb teo-
rius ja ka mõisniku voli teie üle,
nagu see ennegi oli. Yeal, kus teorenti
polnud, vaid oli obrak, jääb ka obrak,
kas endisel või veel suuremal määral
püsima. Yee on kahes aastaks, nagu
tsaar räägib.

Kahes aasta jaoks, räägib tsaar, möö-
detakse maad ümber ja märgistatakse
uuesti. Miks mitte kahes aasta jaoks!
Viis või kümme aastat venitatakse seda
asja.

Arvesta, et sama jääb veel seitsmeks
aastaks, ainult tuleb nüüsguue erinevus,
et lüüakse sellised asutused, kuhu võid
kalevata mõisniku peale, kui see kannab

liiga tegema. Teate isegi, mis tähendab „kaeba häna peale.“ Kaevata võis ka varem, aga kas neist kaebustest palju kasu oli?”¹

Ja Tšernõšovski õpetab edasi:

„Ainult sõnades on erinevus. Enne nimetati teid pärisõjades või mõisa-talupoegadeks, aga nüüd käsutakse teid nimetada „ajutiselt nõustatuteks“ aga asi on tegelikult peaaegu sama...“

Nüüsin, kaks aastat voolab, nagu tsaar käsib, kuni maad ümber möödetakse, aga tegelikult möödetakse maad viis või kõik kümme aastat ja peale selle elate endises sõltuvuses veel seitse aastat, aga tegelikult isegi seitseteist, või kaaskümme aastat, seepärast, et nagu asjaajamine venib. Väikesed poisid jänavad elada hallide juusteni seni kuni tsaari poolt lubatud vabadus tuleb sel teel, nagu seda valitsus tahab.”²

Vladimir Iljitš Lenin andis väga kõrge hinnangu Tšernõšovski väitlusele pärisõjasega oma artiklis „Mis on „rahvasõbrad“ ja kuidas

1. И. Т. Чернышевский, Творче соображене совремни, т. VII, Москва, 1960. лк. 517-518.

2. Yamas.

nad võitlevad sotsiaaldemokraatide vastu?"
Lenin kirjutas: „Tšernõšovski sai aru, et
vene feodaal-bürookraatlik riik ei suuda
talupoegi vabastada, s.o. kukutada feodaali,
et ta ongi ainult võimeline tegema
„jõledust“, liberaalide ja mõisnike huvide
haledat kompromissi, mis tünnab talu-
poegi kindla elijärje ja vabaduse väras-
tusega, tegelikult aga neid laostab ning
nad täielikult mõisnike meelevalda
annab. Ning ta protesteeris, needis
reformi, soovides talle ebaõnnestumist,
soovides, et valitsus taerduks oma enri-
libristinaas liberaalide ja mõisnike vahel, ning
tuleks wrahh, mis viiks Venemaa avaliku
ulansirvõitluse teele.“¹

Kagu eelnevast näeme suhtus vene rev-
lutsioonilis-demokraatlik ajakirjandus
eitarvalt talurahvareformi. Demokraatlik
avalikus mõistis hukka talurahvareformi
liberaalse olemust. Kuna tsensuur ei
võimaldanud avalikult ajakirjanduses
reformi vastu välja astuda, siis tuli
selleks kasutada kandseid teid, või
minna ka puhtal kujul illegaalselt

võitlusvormide juurde, nagu seda tegi Tsemõ-
ševski oma proklamatsioonis „Mõisaalust-
pedele“. Kui liberaalne ajakirjandus hõiskas
talurahva reformi väljakuulutamise ajal
röömustades „progressi“ üle, väikis demokraat-
lik ajakirjandus reformist. Yelles väikimises
oli näha revolutsiooniliste demokraatide
hunnamõistku liberaalsele reformile.

Vere revolutsioonilise demokraatlik
ajakirjandus tegutses peale talurahva reformi
sa teinud sotsiaalse reformidega. Väikesel
ajakirjandusel probleemid, mida ajakirjandus
arvitas, et talurahva reformi elluviimiseks
vajalikud avaldatud artiklid
ja sõnumid võivad põhinevad
liberaalsel, näidates, et reform võiks
sõnaldes on oma aja ära käinud. Kõik
„Glasnost“ ajakirjandus 1989. aastal näidatuna
allikad:
- „Kui võiks jääda tuleks revolutsioon
ajaks, kas te ei allus, mitte see on
tähelepanu?“
- „Kui võiks tuleks revolutsioonilised võim
causa võimena?“
- „Kui võiks tuleks revolutsioonilised võim
causa võimena?“

b) Võitlus teiste kodanlike reformide eest

Vene revolutsioonilis-demokraatlik ajakirjandus tegeles peale talurahvaüksimuse ja teiste kodanlike reformidega. Ühes tähtsamaks probleemiks, mida ajakirjanduses käsitleti oli kohtureformi ettevalmistamine.

Ajakirjanduses avaldatud artiklid ja kirjetatunnid nõuavad kohtureformi läbiviimist, näidates, et senine kohtukorraldus on oma aja ära elanud. Ajakiri „Gudok“ avaldas 1862. aastal kirjetatunni alltekstiga:

— „Uue seaduse järgi tuleb kasutada sõna, kas Te ei ütleks, mida see sõna tähendab?“

— „See sõna tuleb prantsusekeelsest sõnast „caner“ - murdma.“

— „Ah nii! Nüüd ma mäistan. Kasot-

siooni tähendab murdes.

— „Mida tähendab „kohtunik on ainu-
isikuline võim?“

— „See on nijutatud selleks, et kohtunik
ei oleks kahepalgeline.

— „Nii...!“¹

Kohtunike suhtumist kahejälsele
ireloomustarad järgmised katkendid.
Ukrainlane: „Teil kõrgeausus, pan löi mul
kaks hammast välja.“

Kohtunik: „Ya valetad! Hambad lüüakse
noas juuntega välja, aga sul on juured
alles!“²

Kohtunik: „Mille üle te kaebate?“

Töölised: „Näed, isake, me töötasime
ettevõtjale mais 100 tööpäeva, aga ta ei
anna meile lõpparvet.“

Kohtunik: „Kohes on näha, et valetate,
mais on ainult 31 päeva, kuidas võib
süü raha nända 100 päeva eest?“³

See näitab, et kohtunikud olid
enne kohtureformi täielikult valitseva
klassi teenistuses, rõhudes noas mais-
ninga taluosalgi. Faktiliselt ei leidnud

1. Tygok, nr. 40, 1862, lk. 165.

2. Oca, nr. 1, 1863, lk. 4.

3. Tygok, nr. 3, 1862, lk. 15.

talupoeg nussagilt õigust, kuna tal
püüdis raha õiguse ostmiseks kohtunikele.
Gatüüriline ajakirjandus kritiseeris ka
kohtunikanalidust ja vabitamist asja-
ajamisega. Väga ilmekas on ses suhtes
karrikatuur "kolm etappi kohtuasja
arutamises."

Esimesel pildil annab noormees
asja kohtuse. Teisel pildil on möödu-
nud 30 aastat. Nõudja küsib: "Kui-
das on lood minu asjaga?" ja saab
vastuseks "kannatage veel veidi; me
teeme kõik, mis meist sõltub." Kolmandal
pildil on nõudja juba vanaisa ja õpe-
tab pojapõllega. "Petja, kui sa suureks
saad, ära unusta minu kohtuasja üle
võtmast, muidu läheb tähtaeg üle."
Neljandal pildil on möödunud veel
kolmasümmea aastat. Vanaisa näol
on Petja kohtuasjusega, kuid asi on
aegunud ja otsus eitar.¹

Veelgi ilmekamaks näiteks asjaaja-
mise aeglusest on järgmine värs.

"Платоце в розу : гедомон
и пропало през сене сем."

1. Каррикатурный листок, т. 2, 1860, лк. 4.

Haingero b mecmugecmanu;

Peuero ... amnemnu nem".¹

Kohtud venitasid tarbetult asjaajamisega. Hirjutati täis terved naustad paberit. Mõlemad pooled kandsid protsessi tagajärjel rahnem kulu, kui asi üldse väärt oli ja tulemusena oli otsus eitar, või oli tähtaeg möödunud ja numbril pooltest ei saanud mingit tulu. Et asi kohtus natuke nuremini lüües, tuli kohtunaparaati "määrida" kes rasvasemalt "määris", selle poolle kaldus ka õiguse valkaur. Ilmekaks näiteks selle kohta on järgmine tekst.

Paluja: "Kas kohus ei saaks nuremini lõpetada minu asja autamist?"

Geneetär: "Yellers, et teda nuremini lõpetada, on teil vaja kasutusele võtta eilised abinõud³ (непа)".

Paluja: "Millised möödud³, kas puust või ranast?"

Geneetär: "Ei, isake seal on vaja hõbedasi."²

1864. aasta kohtureform teastati areneva

1. Gca, m. 12, 1863, lk. 3.

2. Gca, m. 1, 1863, lk. 4.

3. sõnademäng: vene keeles tähendab непа abinõud aga ka mõtet.

vene kodanluse huvides. Selle reformi alusel kuulutati kõik seisused formaalselt võrdseteks seaduse ees ja loodi kannutatud meeste kohtud. Samuti tehti muutusi protsessi korras. Kohtupidamine hakkas toimuma avalikult, kaitsja ja näändja esinemisega.

Tegelikult seisis ka uus kohtusüsteem varakate klasside õiguste kaitsel. Kuid siiski kõrvaldas 1864. aasta kohtureform rea tõrseid puudusi kohtukorralduses ja oli järgnevalt sammuks fedaalsel monarhia muutmisel kodanlikuks monarhiaks. Revolutsioonilis-demosnaatlik ajakirjandus hüvustas traansvalitust jätkama kodanlike reforme.

Teises antuaalsemas mõõtmises ühiskondlik-politilises võitluses, mis kahe leidis vastukaaja ka satüirilises ajakirjanduses, oli tressuurimõõmus ja eel-tressuuri kaotamine. Ajakiri "Yudok" avaldas oma seisukohta tressuuri suhtes. "Eeltressuur on nukk, mille läbi saab hauruda, uriseda, lakkuda, kuid hammustada mitte üalgi, võib ainult hirmutada."

Karistava tsensuuri näidet võib iga vene inimese näha karudest, neda jares-
larvi talumehed talutavad publiku
meeleheaks. Ninarõngas ja viilitud hambad-
need on karistuse embleemid.

Füüsiliselt võib hammustada isegi
viilitud hammastega, kuid kann nina
teab kogemustest, et kann igasuguse
tõrksuse eest on väga vales sörmetel,
süs jääb iga katse hammustamiseks ai-
nult sooriks. Milline tsensuur on parem,
palume otsustada publikul. Meil ava-
tes on mõlemad „head“¹

Tsensuurid munitid sageli artiklite ja
luuletuste mõtet, mitte ainult sõnu. Yeda
näeme V. Kuratškini poolt kirjutatud luule-
tusest „Goodus, vein ja armastus“, mis kirju-
tati juba 1863 aastal, kuid jäi „Iskra“ aval-
damata tsensuurirasuste tõttu.

Poeet:

„Люблю вино. В нем не только,
Подобно слабеньким натурам,
Скорь бражника — а коню
Бражду к проклятым самогурам!“

1. Тудок, т. 16, 1862, лк. 85.

Toimetaja:

"Мобло вико . Я в кем тоило
свои уранганские стремления,
И видим Бог , как я терпимо
И как тяжел мой крест терпелся!"

Тензор:

"Мобло вико . Но как мобло ?
Как сладкий мед , как скарлатини манец .
Тыо прыжку в дери - и не терпимо
косматых нуммистов ~~Ньянну~~!"¹

Näeme, et toimetaja muutis luuletuse mõtet, omapoolsed „parandused“ tegi ka tensor ja endine väitleva ringiga luuletus on muutunud näilikuult tsaralises väikekodanlikuks sõnarõksutamiseks, kuid tege-likult on suunatud juba hoopis teiste ühiskonna klasside vastu. Tensori poolt „valmis tehtud“ variant on suunatud juba esirindliku noorsoo vastu, keda reaktio-näärid põlgasalt nihilistideks nimeta-rid.

„Тема“ таинетусе тõealine реисналат тленсунитүсүмүсес илмүеб V. Куроткинине луулетүсүт „Тленсунитүсүт“ , мис ка жәи авал-дамата , кунна тленсор зелле әра келлас .

1. Познак Ускри , т. I , Ленинград , 1955 , лх. 300 .

"Флаг цензуры, грузья
Смейтесь так же, как и я:
Весь для мысли и для слова,
Откровенно говоря,
Нам не нужно никакого
Разрешения царя!
Монархическим чувствам
Сохранив в реформе веру,
Что нам всем, то пошлем
Трудно в Лондон, к Уокенгеру!"¹

Sellest näeme, et "Ismä" toimetus mäistis väga hästi täelist tsensuuri olukorda Venemaal ja soovitas kõik esindlikud artiklid saata vahetult Londonisse A. J. Herseniile avaldamiseks, ootamata kodumaal tsensuuriluba.

12. mail 1862. aastal anti välja nn. tsensuuri "ajutised määrused", millel on eelised sätted artiklite kohta, mis puudutavad talurahvaühendust Venemaal.

"Mitte lubada mingit eitamist üldises mõttes, kõige kõrgema poolt kinnitatud 19. veebruaril 1861. aasta määrust kohta ja üldse midagi, mis on vastupidine nende määruste põhisõnakohtadega. Mitte lubada

1. Подпись Уокенгера, т. I, Ленинград, 1955, лк. 204.

trükkida artikleid, milliste sisu, kaandes
talurahvaühinimuse lahendamise põllu-
majanduslikult pinnalt poliitilisele areenile,
loosus oluse põhjusest ja ebakohastele ant-
lustele selles ühinimuses.

Perioodilistes väljaannetes, aga ka
ühinimuse raamatutes ja brošüürides, millide
red on ettenähtud rahvalikult lugemis-
vara, mitte lubada, mitte mingil kujul
artikleid, millistele avaldatakse arva-
must, nagu oleks talupaegadel õigus
maale, mis on antud neile ainult havi-
mises reeduses määratletud alustel...

Mitte lubada mingeid teravaid ja sepi-
seid väljendeid, mis puutuvad maasikale
ja nende teenijate või endiste talupaegade
vaherõivadesse ja üldse mitte lubada
trükkida mingeid artikleid ja antlusti,
millised võivad tekitada rahulolematust
ja ärritaksid üht teisest teise vastu.¹

Sellest määrusest selgubki põhjus, miks
avaldati nii vähe artikleid talurahva-
ühinimuse kohta. 1865. aastal kaotati eel-
trükkimise originaalteoste mahuga üle 10 ne
trükiprooviga, kuid säilitati kõige väiksemate

1. Соприкосновение и сотрудничество
но цензуре с 1720. no 1862. 209, СТИИ, 1862, lk. 473.

raamatute ja brošüüride kohta. Fantiliselt jäi olukord ajarijanduses peale eeltsensuuri kaotamist endiseks. Eeltsensuur nüüd kaotati, kuid endist vüsi pidid eesrind-
linud inimesed kartma iga vaba mõtte avalduse eest traarivanglat. Gõpliku lahenduse transuurimisimusele tõi Guun Yetri-
listlik Outobireudutsioon.

Guunit tähelepannu osutati satüirilises ajarijanduses vünaarendisüsteemile ja selle kaotamiselle. Ajarijas „Iskra“ mitiseeriti teravalt vünaentrikk ja nende kommet rahvale müüdarat vüna veega lahjendada.

„Vähid, peale kestaid katsetusi, tunnistanud tagurpidikäigu ebamugavaks, tegid abustava sammu edasi, pöördudes asaliikuse poole palvega oma olukorra parandamiseks. Nad palusid vünaentrikk jätta endile naturaenegi vett oma eluahtades. Vastasel juhul jääksid härad vünaentrikkud, vähkide ümberasumise või surma tõttu, ilma maitsest roost.“¹

Ajarijas „Gristok“ mäisteti teravalt huuna alkoholism üldse ja soovitati

1. Ucupa, nr. 6, 1859, lk. 32.

riigi heaolu huvides pürata viinamiisi.

„Kas on raske mäista, et iga rubla, mis saadakse viina eest, laostab rahvast ja iga nünugune rubla annab kümme-kordse puudujäägi teistes maksudes ja andamites. Venemaal on rahkem rahvast, kui Inglismaal ja Prantsusmaal konna ja ka viljakandvat maad on vähemalt viis korda rahkem. Kas vene riigikassa saab kas või kaks kolmandikku sellest tulust, mis Inglismaa üri Prantsusmaa riigikassa. Kaugeltki mitte lii saa... Kas te vaevalt rahvalt palju saate?

Kga milles on üks peamisi rahva vaesuse põhjusi? Viinaks. Näib, et asi on selge. Kas viin toob kas korda vähem tulu, selle eest me võime saata välismaale kas korda rahkem kaup, kuna me neid vähem maha jõe ja rahkem töötame.“¹

Need märkused ei vaja suuri kommentaare. Viinarendriinud kasutasid endiametit selleks, et rikastuda riigikassa ja rahva petmise arvel. 1863. aastal oli tsaarivolitšus sunnitud minema viinamiisi alal antsiiristeenile.

Viinarendisüsteemi kaatamisele aitas omalt poolt kaasa ka laialdane karuskuuliskamine,

mis kaaras ka Eesti ja Hiivimaa kubermange.

Karskustliikumisega kaasnes laiaulatuslik karskusseltside asutamine. Mõnedes kubermangudes toimusid seoses karskustliikumisega talurahvarahitused, millede käigus purustati rida kõrtsi ja viinapoodi. Need rahitused suruti sõjaväe abil maha.

Kuna viinarendisüsteem oli ka valitsusle majanduslikult kahjulik, siis lubas tsemisur seda nähtust laisemalt kritiseerida. Sellest on tingitud ka viinarendisüsteemi käsitleva materjali rohkus ajakirjanduses.

Vene satüirilise ajakirjanduse kritiseeris korduvalt hariduse ja meditsiinilise teenendamise olukorda Venemaal enne semstrovireformi.

Nii näitaks ajakirjas „Ossa“ on antud karrikatuur, millel on kujutatud Poltava kubermangust tagasitulev arst. Karrikatuuril on järgmine tekst:

— „Kas Teile mõjus Poltava kubermangu õhk hästi?“

— „Mis ta mõjus, hakkasin lonkama ainult selle mõtte juures, kui lugexin „kubermangu Teatajast“, et iga 190000 elaniku kohta tuleb üks arst ja iga 850000 elaniku kohta tuleb

üks apteek".¹

Ei ole imestada, et sageli mõllasid maal koolera ja tüüfus, mis võisid inimesi tuhandete kaupa häanda. 1850. ndate aastate algul oli Venemaal 68-miljonilise elanikkonna kohta 7 954 „praktiseerimise õigusega“ arsti, 132 omulisti ja daktisti ning 532 veterinaararsti.²

Pilt on rohkem nii masendav.

Ka „Gudok“ kritiseerib olukorda arstiabiiga. Huvitav vestlus toimub haiglakülastaja ja haige vahel:

- Külastaja: „Teid hoitakse siin hästi. Teil jaoks on isegi vein ja sigarid.“

- Haige: „Jah, kuid meie terviselt joob veini ökonoomija sigarid suitsetab arst.“³

Üelgub, et sageli kasutas haigla personal lõivosa teidumainetest ja muudest toodutidest ära inimese ootamatus.

Haigetele anti viletsat toitu ja ka nende eest hooldeti halvasti. Ka see vilets arstiabi oli kalline ja vaene inimene pidi endist viisi abi otsima soovitatelt, kuna tal polnud raha haiglakulude kinnimaksmiseks. 1864. aasta

1. Oca, nr. 12, 1863, lk. 3.

2. A. C. Курочкин, Россия в 1848 году, Москва, 1949, lk. 27.

3. Tygodnik, nr. 1, 1862, lk. 4.

semstioreformiga muutus olukord arstiabiiga
Tööle hakkasid semstioarstid, kuid ka nende
hulgas esines omaa suvõrdlikke, kes ei pida-
nud niisugust arsti nutsleelikast.

Ka haridusküsimus, mis samuti oli se-
tud 1864. aasta semstioreformiga, leidis häritle-
mist satirilises ajakirjanduses, eriti, mis puu-
tus naiste haridusele ja peksuvarustusele
koolides. Ajakiri „Osa“ kritiseeris olukorda
naiste nõrgema haridusega.

„Räägitakse, et mõned vene ülikoolid, kaaku-
nud lõpmata naiste loengutele lubamisel
kõrgemast otsustand: lubada naistele loenguid
külalastada tingimusel, et nad enne auditooriumi
astumist rüetaksid meeste rüüstuse ja
nõelbitsid endile ette vurrud.“¹

Naistele oli ju lõpuks samasugune õigus
õppida nõrgemates õppeasutustes kui meestel,
kuid selle reale lugupidatud härrased üli-
koolide juhtkannast ja haridusministeeriu-
mist ei mõelnud.

Ajakiri „Gudok“ paljastas koolides
valitsevad kepidistriipliinid. „Mispärast kame
nimetatatakse „nutukaseks“ teavad ainult vene
pedagoogid.“² Yamas ajakirjas on karrikatuur

1. Oca, nr. 1, 1863, lk. 3.

2. Tygok, nr. 3, 1863, lk. 12.

koolest, kus kõik õpilased on nutust nägudega, kui keegi ülemus tuleb kooli külastama.

- Külastaja: „Teie koolis vaatavad kõik selliste uljaste nägudega, täielik Zaporozje Yeti.“

- Pedagoog: „Täiesti, kunta ei ole põhjust, peksta tuleb sageli. Peksan valusalt.“

Koolimata paljudest ümberkorraldustest kooli-
rüsteemis, nehtis peksukaristus koolides muini
Guure Getrialistliku oktoobrirevolutsiooni.

Vene revolutsioonilis-demokraatlik aja-
rijandus mõistis hästi tsarismi poolt teostatud
reformide mõisnikliku demust ühelt poolt, kuid
samal ajal mõistis ka seda, et need reformid
olid sammus edasi Venemaa majanduslikus
ja poliitilises arengus.

Kuna taluarevolutsioon ei puhkenud,
hakkasid revolutsioonilised demokraadid müür-
tama valitsust jätkama reforme, et reformide
teel jända välja Venemaa majanduslikust ja
poliitilisest mahajäämusest.

II PEATÜKK

Liberalismivastane võitlus satiirilises ajakirjanduses

Liberaalidele andis väga tabava iseloomustuse N. R. Dobroljubov oma artiklis „Mis on obloomarus?“. Nad ronivad puu otsa osalt selleks, et puhata ja kas või ajutiseltki pääseda rapparajumise või näelamise ohust. Neile järgnevad inimesed olid ootamas, mida nad ütlevad, ja vaatasid neile lugupidamisega kui inimestele, kes kõndisid ees. Kuid need eesrindlikud inimesed ei näinud midagi kõrguselt, millele olid jõudnud: mets oli väga suur ja tihed... Nad kannatavad, nad on raiidunud, nad peavad puhkama, seades end puu otsas kuidagi mugavamalt. Tõsi, nad ei tül midagi üldiselt hüvanguks, nad pole midagi näinud ega õelnud; need, kes seisavad all, peavad ise ilma nende abita endile metsas teed raiuma ja puhastama... Ees-

rindlikele inimestele meeldis puu otsas; nad
 targutavad üpris kõneorvalt igasugu teedest
 ja võimalustest roost ja metrast välja pääseda.
 Ja nad jäävadki puu otsa mitte enam teed
 uurima, vaid ainult veel õgides vilja." 1

Näeme, et liberaalid olid nõus ainult
 eemalt „juhutama“ teed, tegelikult katsusid
 nad rahva vaeva auel hästi ära elada.
 Kui rahvas ühiskond taipas, et neist kogu
 ei ole ja hakkas iseseisvalt endale
 teed rajama arvasid liberaalid arengu
 taastamise teele.

Uel põhjusel astuski vene satüirilise
 ajakirjandus teravalt välja liberaalide
 vastu. 1868. aastal avaldas tuntud poeet
 Dimitri Minajev „Iskra“ luuletuse „Renegaat“,
 milles ta paljastas liberaalide kaherakust.

„ По медовальной, мислой муре

По безобидной Варнаме,

По смирненскому к новизне,

Мы узнаем тебя доныне,

Крикун сороковых годов!..

Как промотавшимся повеса,

Сполк либеральский мученик

В толпе друзей полу-прогресса,

Полу-свободы, полумер... " 2

1. N. Dobroljubov, Valitud filosoofilised teosed, I, Tallinn,
 1948, lk. 310.

2. Ускара, т. 49, 1868, lk. 370.

Sellest näeme, et liberaalid olid neljaküm-
 nendatel aastatel esimesed, kes tegid suuri
 sõnu vabadusest, reformidest ja progressist.
 Kui aga tuli aeg tegutsemiseks, tõmbasid
 nad alandlikult nõiuse selga ja jäid
 ootama, et tsaar muudaks Venemaa ühis-
 kondlikku korda.

Kõige lepitamatul seisukohal liberaalide
 suhtes oli satüiriline ajakiri „Gvistok“ oma
 toimetaja N. R. Dabroljuboviga eesotsas. Dabro-
 ljubovi luuletusmaal, mis ilmus varjuniime
 komrad Giliensvager all, oli muundatud rea-
 miselt niinimetatud „paljastava“ ajakirjanduse
 vastu. Astudes välja mõningate ühiskondliku
 elu väärnähtuste vastu, sulgesid „paljastajad“
 silmad kogu Venemaa sotsiaalpoliitilise olu-
 konna puuduste nägemiseks. Võitlus seda
 tüüpi paljastajatega, kes löid lugejatele näsiliku
 kujutluse sõnavabadusest ja juhtisid nende
 tähelepanu eemale ühiskonna puudustest,
 oli üheks „Gvistoki“ põhieesandeks. Komrad
 Giliensvageri mõju, piiratud ja enesemindla
 liberaali-paljastaja mõju, oli loodud Dabrolju-
 bovi poolt juba varem, retrosiivoni tüüpilise
 paljastava poeesia esindaja Mihhail Rasen-
 heimi luuletustele. Parodeerides oma retsen-

rioonis tema luuletusi, omistab Dobrolyubov need poeet komad Hilienragerile, kelle nimigi parodeerib M. Rosenheimi. Luuletuskönnel „Gristonin“, mis jätkab selle artikli ideed, läheb kaugele välja võitluse raamidest paljastava poesiaga, kuna Dobrolyubov avab temas liberalismi klassiolemust.

Liberaalid, kriitiseerides äärmisid ähiskonna väärnähtusi, kannatasid isletamatu hirmu all rahvarevolutsiooni põhjalike muutustel es ähiskannas ja panid oma lootuse rahulikele progressile ning valitsuse reformidele. Ülepeaaast naeris Dobrolyubov välja liberaalide optimismi „suurte reformide epohhi“ ja „vene progressi“ niire arenguga ühtlemise. Vene „progressi“ täielise olemuse paljastab Dobrolyubov oma luuletuses „Tšern“.

„Процесс стоното благоредной
Шел тихо торного стаяей,
А вокруг него, в толне голодной,..
Носился малоб чур сухой.
„Зачем так тихо он идет,
Ттак велигаво вступаая?
Куда с собой он нас ведет?
Что даст он нам? чему он служит?
Зачем мы с ним теперь идем?“

И ныне всяк, как прежде, тужит,
и ныне с голоду им мрем...

Прогресс:

Малы, безумная толпа!
Ты любишь каедався сыто,
Но к высшей правде ты слеп,
Токамест брюхо не набито!..

Чернь:

Но дай нам хлеб, дай нам приват,
Доставь нам гесткую работу
И платой обеспечи наш труд...

Прогресс:

Подите прочь! Какое дело
Прогрессу мурному до вас?..
Прогресс - совсем не богадельня,
Он служба - будущим векам;
Не остановится бесцельно
Он для пособия беднякам." 1

Yllest lumletusest näeme, et niinimetatud
rahulik progress ei oleud rahva teenistuses,
vaid teenis valitsevate klasside huve.

Ka vene liberaalid ei tundnud muret
lihitrahva pärast, vaid hoolitsesid ainult
oma tasku ja kõhu eest.

Niinimetatud „palgastavad“ ajakirjandust
iseloomustab kõige paremini Dobrolyubovi

1. Свисток, т, 4, 1859, лк. 37.

luuletus „касаемне коор“:

„ Слава нам! В поганой луже
мы давно стоим .

И чем далее, тем хуже
Все себя уязвим!..

Торго, весело и прытко

Всем мы говорим:

„ Знаем мы, чем пахнем яма,

В коей мы стоим...“

Смело мы теперь смеемся

Сами над собой .

И без страха оукенся

В уяз хомь с головай!“¹

Näeme, et kodanlik „paljastar“ ajakirjandus oma arvates küll paljastas väärmõhtusi, kuid tegelikult tegelles selliste pisiasjadega, mis olid tuntud kõigile. Ka nendes vähestes artiklites, mis käsitlesid tõsisemaid puudusi, püüdi mööda hülida nohtade ja isikute nimede mainimisest, asendades need mitmesuguste lühendite ja ebareaalsete nimetustega.

Ka ajakiri „Isma“ astus teravalt välja vene „progressi“ vastu. 1862. aastal kirjutas Dimitri Minajev luuletuse „jutustas ida saadikutest“, mis pidi ilmuma esialgselt

1. Свисток, т. 1, 1859, л. 23.

„Gudoni“, kuid keelati transpordi poole ja jäi kanakas kalenti alla.

„ В села заходят - Вросли
в землю, согнувшись, избушки;
Захлоп стаго насм
Дети в одной рубашонке;
Крытой соломай навес...
Голос рыдающий где-то...

„ Это ли русский прогресс? ”

— „ Это, родимые, это! ”

III Пруд от зари до зари,
Бедность - это дальше, то хуже ...

Толод, лохмотья - внутри,
Блеск и довальство - снаружи ...

Шалости старых повес,
Платонцев в креслах балета ...

„ Это ли русский прогресс? ”

— „ Это, родимые, это! ” 1

Yellest luuletustest on näha, et välise hülguse ja nullaläine taga peitus äärmine viletsus ja rahvamaaside rõhumine. Tehti niõll palju nära „ progressi ” ümber, kuid tegelikult jäi rahva eluolud veel kanakas viletsaks. Ühiteaialid ootasid „ abi ” tsaarilt, kuid tsaar kaitses valitsevate klasside seisuslikke privi-

leegi. Tõeliselt õigel ja järjekindlal reisu-
nchal vene „progressi“ suhtes seisid ainult
revolutsioonilised demokraadid.

1862. aastal pühitseti ametlikult Venemaa
1000. aastast juubelit. Yel puhul tõstsid liberaa-
lid trumalalinnu juubelduskisa tsarismi
õlistamiseks. „Gristonis“ naerdi nende juubelda-
mine halastamatult välja.

„On möödunud täpselt 1000 aastat 862.
aastast 1862., kui tõesti 862. aastal slaavlased
kutsusid varjaagid endile vürstideks, mis
muuseas pole veel lõplikult tõestatud ja
vaevalt kunagi saab tõestatud. Venemaal
on selle aja jooksul tekkinud „halastamata“
avalikus, milline karistab kõni selle maailma
vägevaid iaitriaalide X, Z, Y all“¹

Wäeme, et revolutsioonilised demokraadid
avaldasid õiglast kahtlust normaristliku
teooria paikapidasuses ja naersid välja
selle teooria pooldajaid.

Geeses Venemaa juubeliga tõsteti „Gristonis“
üles rida Venemaa edasise arenguga seotud
küsimusi.

1. Kas minna edasi või tagasi?

Yeda küsimust arutati juba ammu. Esi-
algsel arutlusel arustati üksmeelselt „minna

1. Члвчмек, nr. 8, 1862, lk. 15.

edasi" N. J. Kostomarov leidis, et me oleme
läinud juba liiga naugelle ja ei oleks halb
tulla tagasi"!

Kui palju oli siis Venemaa arenenud 1000
aasta jooksul? Rahvamasside olusord igatahes
mängatavalt paremaks ei oleud muutunud. Esi-
mese kättemõõga on lahutanutult seotud
teine.

2. Mida tähendab minna edasi ja mida
tähendab tulla tagasi.

Ajalike "Domashnaja Beseda" toimetaja reaktsio-
näärilist publitsist G. Askatševski rääkis, et
ainult tema läheb edasi, nimetades kõiki
teisi ketseriteks ja pööraegu jumalavalgajateks.
"Russki Vestnik" rääkis, et ainult tema läheb
edasi, nimetades kõiki teisi poisikehteks jne.

"Den" rääkis: sellel, et minna edasi on vaja
pöörduda tagasi Ivan Uroshõi aegade juurde
ja alles sealt jumala abil jätkata edasi-
liikumist. "Yvetat" leidis, et edasi ei saa
minna ilma prakki kahtluga ja Ida Uäänega
lepitamata. "Yviston" läheb edasi samuti oma-
moodi. Ta leiab, et meil ajal edasi minna,
tähendab välja vihistada kõiki liberaale, et
nad ei võiks armast isameesid läbipääsmatuteks
soodene, kust on raskem välja pääseda, kui

normaanide soost, mis on loodud M. J. Pogodini ja teiste ausäärsete vene ajaloo uurijate poolt." 1

Tuleb täiesti näostuda sellega, et "Gristoni" poolt valitud tee oli ainuõige võitluses Venemaa arenemise eest.

3. Kas minna edasi kepi ja nuudiga, või ilma kepi ja nuudita?

De facto aravad kõik, et ilma kepi ja nuudita ei saa edasi minna, kuna vene inimene olevat juba loomult niisugune, et ilma nende instrumentideta temaga ei ole midagi teha. De jure jagunevad arvamused nuudi tarvitamise kohta kolme liiki:

Radikaalide partei, mis koosneb ainult "Gristoni" pooldajatest, räägib, et nuuti ei tohi kunagi tarvitada. Mõeldukate esindajad nõustuvad, et nuudi tarvitamine on eba-inimlik, alandav ja kahjulik, nuudavaavad, et üllemees või pedagoog võib oma äranägemise järgi alluvaid karistada peksuga. On olemas veel ka kolmas partei, kes püüab lepitada radikaale ja mõeldukaid. Selle partei esindajad aravad, et kasvatusel juures võib läbi saada ilma nuudi tarvita-

1. Сбасмох, nr. 8, 1862, lk. 17.

miseta, kuid võiks siin vüa uut meetodi, nimelt, et nundiga mitte pehta, vaid anda teda ainult karistusalusele muusutada. Juba nundi, kui narkootiline aine löhu peaks omama hingele kasvatavat mõju.

Edasi järgneb mingine satüüriline märkus:
„Me imestame, miks ei iöhine selle arvamusega mõdukate partei. Väit, et seal on progress kõige järjekindlam, ettevaatlikum, mõistlikum ja ilma igasuguste hüpeteta.“¹

4. kuidas minna edasi, kas aabitsaga või ilma aabitsata?

Yelle kirjanduse kohta on samuti olemas erinevad arvamused. Üks partei räägib, et asi ei seisa mitte rahva valgustamises, vaid selles, et teha rahvas heatahtlikum ja jumelakartlikum. Kirjanduses mitte ainult et ei teeni seda eesmärki, vaid ka rikub inimex. Nad põhjendavad oma seisukohta sellega, et kooliharidust saanud talupoegade lapsed muutuvad sageli joodikuteks ja kõlvatuteks inimesteks. Teine partei esitab vastuvõite, et joodikuid ning luiguseid on kangealt rohkem harimatute hulgas ja seepärast tuleb kirjaoskust õpetada kõikidele.²

1. Общак, nr. 8, 1862, lk. 18.

2. Gamas.

5. Kui minna edasi, kas võtta naasa avalikkus või mitte?

"Kui ilmnes "sõnavabadus" areasid liberaalid, et avalikkus hävitab, nagu mürgipulber putukaid, kõiki võimalikud kuritaritused lähema paari aasta jooksul. "Yvostok" avaldas kahtlust selles ja ta kahtlused osutusid põhjendatuteks."¹

Nagu sellest artiklist nähtub, olid revolutsioonilised demokraadid "Yvostoki" taime-
tusest opositsioonis liberaalidega Venemaa edasise arengu ühiskonnas. Revolutsioonilised demokraadid nõudsid haridust ja sõnavabadust kõigile ühiskonna klassidele, mitte ainult privilegieritud vähemusele.

Vene satiirilised ajakirjad astusid teravalt välja kodanlike ajakirjade vastu terrikuna.

"Сатира: а омыребаго..."²

серебряне мученики...

- Улы, меда а grano,

Мycop нyo мученики!"³

1. Свущток, т. 8, 1862, лк. 19.

2. "Сати омереоба" мөөдуарс либералсе мунага ажанн. Илмес Петербургис 1856.-1861. aastани. Таинетажанс оли А. В. Гтартневски.

15 С 3, т. 41, Москва, 1956, лк. 408

3. Тугок, т. 45, 1862, лк. 171.

See epigramm oli suunatud ajakirja "Isamaa poeg" vastu. Kui palju põlgust õhkuks neist ridadest, mis on pühendatud ihele tähtsamale liberaalsele ajakirjale.

"Tydog" mitimees kodanlikku ajakirjandust kirjumuste ja vastuste vormis.

- kirjimus: "Mis on aeg ('Бремя')?"

- vastus: "Ühtede arvates absoluutselt tühi asi, mida võib täita ka mingi kasuliku tegevusega. Teiste arvates ei ole 'Aeg' muud, kui laiendatud 'Isamaa poeg', mis on sattunud tühja ruumi, arsinaga käes."

- kirjimus: "Mida te ütlete meie aja kohta? ('Хуже бремя')"

- vastus: "Ta väagib ise enda eest."

- kirjimus: "Millist mõju ta teile avaldab?"

- vastus: "Viletra oarõika mõju."

- kirjimus: "Mis on vaatlaja?" ('Зритель')³

- vastus: "Galapagosse tundmatu, kes on loobunud oma minast"⁴

1. "Бремя" - reaktiivne liberaalidele lähedalreiser ajakiri. Ilmus 1861-1863 aastatel.

БСЭ, nr. 9, Москва, 1951, lk. 276.

2. "Хуже бремя" - liberaalne ajakiri. Ilmus mõeldumud ajandi kehel. Eilist tähtsust ei omanud.

3. "Зритель". Tähtsusetu liberaalne ajakiri.

4. Tydog, nr. 34, 1862, lk. 160.

Revolutsiooniliste demonaatide poolt juhitud satüirilise ajakirjanduse võitlus slaavofiilidega. 1862. aastal avaldas need Dimitri Minajev „Ismas“ lüüetuse „Viimased slaavofiilid.“

„Угу, остава свой дом и огр,-
Крнам славянские бунны,-
И все, что вне в Россию Печур,
Таму обратко из России ...“

Но время шло. Перед их крур,
Не ундолася им победа;
Среди усидий и помур
Угаса „Русская Беседа“¹, ...

Во тме уродов своих кеных,
Лет за бодриком бодрик,
Оставае гвое молко их;
Увах Лисаков² и Санапик^{3,4}.

Minajev mäistis hästi, et slaavofiilsus oli oma aja ära elanud. Gamuti nägi ta, et katsed „lepitada“ läänlasi ja slavo-

1. „Русская Беседа“ oli slaavofiilide häälkandja. Ilmus Moskvas 1856.-1860. aastaili.

2. Ivan Sergejeviti Asanov (1823-1886) oli ühes slaavofiilide ideoloogiks.

3. Juri Fjodorovitš Gamarin (1819-1876) oli möödunud liberaal. Gamal ajal oli ta üks juhtivaid slaavofiilide tegelasi.

4. Успра, nr. 21, 1862, lk. 104.

füll lõpetavad paratamatult mahhiga, kuna slavofiilid ja läänlased olid oma põhi-olemuselt liberaalid. Mõngit prantlast vahet nende vahel ei olnud ja seepärast ei olnud seal ka mitte midagi lepitamisväärsel.

Ei tohi ära segada revolutsiooniliste demokraatide suhtumist liberaalidele, nende suhtumisega Kerzenine, kagu seda on teinud paljud ajaloolased (P. Ystruve, V. Bogutjanski) Eilise hoo võttis Kerzeni samastamine liberaalidega peale 1905.-1907. a. revolutsiooni lüüasaamist.¹

Need ajaloolased puhusid kunstlikult minnes mõningad vastuolud Kerzeni ning Tjernõševski ja Dobrojubovi vahel. M. Gersenson tõestas, et Kerzen "alates esimesest "Poljarnaja Zvezda" numbrist, kuni viimase "Kolokol" numbrini, kaheleistsümmal aastal jooksul, ei pannud käsi rüppe, võideldes vene liberaalide minimaalprogrammi eest."²

Väga õige hinnangu andis Kerzeni kohta V. J. Lenin oma artiklis "Kerzeni

1. А. Е. Комаровко, Терзек и либералы в период революционной ситуации 1859-1861 годов,

Из истории революционного движения в России в XIX - начале XX вв., Москва, 1958, лк. 105.

2. М. Тершензон. Социально-политические взгляды А. У. Терзена, Москва, 1906, лк. 3.

mälestuses"

"Ei ole Herzeni süü, vaid tema õnnetus, et ta ei saanud näha revolutsioonilist rahvast Venemaal 40. aastail. Hui ta teda nägi 60. aastail, asus ta kartumatult revolutsioonilise demokraatia poolele liberalismi vastu. Ta võitles rahva võidu eest tsarismi üle, aga mitte sobingu eest liberaalse kodanuse ja mäsimiliku tsaari vahel. Ta heiskas revolutsiooni lipu. Herzeni esimesena heiskas suure võitluslipu pöördudes rahvahulkade poole vaba vene sõnaga."

Herzeni seisis revolutsioonilise demokraatia poitsioonidel, kuid tema maailmavaates esines kõikumist. Need kõikumised olid tingitud Herzeni, kui aadlik-revolutsionääri, klassipärasusest. Tsemõisevski ja Dobroljubov kritiseerisid teda korraldvalt liberaalsete kõikumiste närest. Neid isikuid lahkarvamuse püüdsidki ära kasutada vene liberaalid, näidates nagu oleks Herzen olnud nende kambamees.

Herzen tegi sammu edasi võrreldes

dekabristidega. Ta nägi, et rahvas peab olema revolutsiooni kandev jõud ning mõistis, et dekabristide ülestõusu kühisaamist üheks peapõhjuseks oli nende eraldatus rahvast. Herzen oli talurahva-revolutsiooni ideoloog. „Ma ei usu mitte mingisugusesse revolutsiooni Venemaal, peale talurahva-revolutsiooni“, kirjutas Herzen Mazzinile juba 1850. aastal.¹

Nüüsguse revolutsiooni võiduks on vaja ühendada kõik jõud, kes on rahuldumatud valitseva korraga. „Kui 12 miljonile oijale lisanduvad kasakad, kes on solvatud oma vabaduste kaotamise pärast, raskolnikud ja peale selle osa aadlinest, on Talvepääl elamine, mille üle järele mõelda“. Herzen oli veendunud, et ka vene soldat astub otustaval momendil rahva poole, kuna ta ei ole „hajunud tapma venelasi.“²

On iseendast mõistetav, et mitte ainult talurahva-revolutsiooni ideel ei eraldanud Herzenit ja liberaale. Liberaalid kartsid ülestõusu tsarismi vastu, mis ka neid endid oleks raskelt

1. Р. У. Тернер, Социализм, т. VI, Москва, 1955, стр. 144

2. Р. У. Тернер, Социализм, т. VIII, Москва, 1958, стр. 55

pundutanud, aga Herzeni utsus Venemaad
siles talurahvarevolutsioonile.

Talurahvarevolutsiooni juhtivaks jõuks
pidi Herzeni arvates olema aadlike revo-
lutsiooniline osa. Poliitilis- majanduslikus
platvormis, mille alusel aadlihood oleks
võinud saavutada talurahva usaldust,
pidi olema talupoegade vabastamine maaga-
st. talupoegade põlise õiguse tunnusta-
mine.

Herzeni poolt teostatud talurahva-
revolutsiooni propaganda leidis ägedat
vastupanu kõigist mastidest liberaalide
poolt. Liberaalide laageris ~~asutusid~~
olema ka Herzeni Moskva „ sõbrad“
Granovski, Korš, Annenkov ja teised.
Nimelt nemad tegid esimesena katsed
lõhestada Herzeni poolt alustatud
revolutsioonilist ärritust. Gel eesmärgil
saadeti 1853. aastal Londonisse tuntud
näitleja Gtiepain, kes pidid Herzenit
neelitama revolutsioonilist propagandat
lõpetama. Herzen lükkas selle ettepaneku
tagasi, kuid oma maailmasaate püüratuse
tõttu ei suutnud teha õigeid järeldusi
sellest, et aadlik-revolutsionääride periood

oli langusel.¹

Ta ei mõistnud, et endiste „sõnade“ vaikimist ei saa seletada ainult hirmuga, vaid ka liberaalide klamiolemusega, kes ei tundnud naasa Hlersoni revolutsioonilisele propagandale ja valmistusid võitluseks sellega.

Kõik see ei kõigutanud süüsi Hlersoni usku idee õigsusse, mille eest ta võitles. 1855. aastal hakkas ta välja andma ajakirja „Poljarnaja Zvezda“. Artikulis „Meie omadele“ uskus Hlerson kindlalt vene rahvasse ja tema tulevikku, ning oli veldendunud nõrd valitud tee õigsuses. Teistes artikulis ilmnevad ka enimesed kahtlused tunnused ühiskondlike jõudude suhtes, kelle poole ta seni pöördus. „Teil vaikimine, plane tunnistamine - kirjutas Hlerson - ei kõiguta põrumugi meil usku vene rahvasse ja tema tulevikku; me ainult kahtleme meil põlvkonna nõblinauses ja võimujõus“²

Wäeme, et Hlerson hakkas mäistma, et liberaalid ei tulle kunagi kaasa revolutsioonilise võitlusega, vaid on valmis asuma vastas-

1. А. Е. Комарово, Терьер и индиферент в период революционной сумятицы 1859-1861 годов, Ученые труды революционного движения в России XIX - началу XX вв., Москва, 1958, лк. 110.

2. А. У. Терьер, Сочинения, т. VIII, Москва, 1958, лк. 226.

leeri.

Eessõnas „Hääled Venemaalt“ kolmandale raamatule 17. mail 1857. aastal teatas Hersen kategooriliselt, et liberaalidega pole temal ühist teed. „Kahe aasta sündmused näitasid, et meil oli õigus; kas mõeldud liberalid või meil oma artiklitega „Poljarnaja Zvezdas“

kaetledes seda vähest, mis oli tehtud Aleksander II poolt kahe aasta jooksul ja kriipsutades alla, et veel ei oland midagi tehtud talupoegade vabastamiseks, teatas Hersen: „Ei, härrased, tehke kuidas heaks arvate, meil ei lähe teile teed pidi; seda teed mäeda minnes võib jända salaõuniku ametini, kuid meil tahame jääda töölisteks näandjateks ja rääkida julgelt tõe.“²

Tõsi, Hersen ei mõistnud täielikult liberaalide plaaniolenust, kuid ta nägi nende reeturlikku osa juba 1848. aasta Prantsuse revolutsioonis ja mõistis niisuguse ühiskondliku mõtte rünnakajalinnust vene vabadusvõitlusele.

Ta nägi, et liberalism on hukatuslik suund millega tuleb võidelda. Rõhkus tunnuseks sellest võitlusest on, et vaatamata

1. A. U. Teysser, *Commemora*, m. VIII, *Etica*, 1958, lk. 519

2. *Yamas*, lk. 521

oma liberaalsele kõikumistele katkestas
Herzen kõik sidemed oma endiste „sõpradega“
peale seda, kui oli veendunud nende paranda-
matus liberalismis.¹

Kui liberaale näerdi vene sotsiaalses
ajakirjanduses kalastamatult väija, siis
revolutsiooni võitlejatesse suhtuti peaaegu
kaastundeaga. Väga iseloomulik on see
suhtes Viktor Burenini luuletus „X.4.
Tšernõševskit nodanlik hukkamisel“.

„Падари! Как Христа, прикованного
У стоевца казней крестою позорной,
Прикованного за то, что к свободе он звал,
Что на земле был враз он учредил!“²

See luuletus ei saanud ajakirjanduses
ilmuda, kui otseselt revolutsiooniline.
Tsaarivalitsus lootis Tšernõševskit häbi-
stada rahva silmis, nodanliku hukkamise
tsereemoniaga, kuid saadatas hoopis vastu-
pise tagajärjel. Tšernõševskit vaadati täpa-
laeval kui võitlejat, kes kannatab rahva
eest. Tšernõševskit nodanlik hukkamine kas-
vatas rahvas vihkavaid tsaarismi vastu.

1. Р. Е. Комарово, Терзени и либерализм в период
революционной ситуации 1859-1861 годов, Из
истории революционного движения в России
в XIX - начале XX вв., Москва, 1958, стр. 114.

2. Поэты и сатиры, т. II, Ленинград, 1955, стр. 740

Tulevil revolutsioonilist peatust on ka
Giodor Palmiini luuletus „Requiem“, mis sai
revolutsiooniliseks lauliks.

„Не нужно ни ружьев, ни олеу мертвецам,
Отдайте им лучший погреб:

Удавите без страха по мертвым метал,
Мешайте их знамя вперед!

С врагом их, под знаменем тех же идуи,
Ведите их бой до конца!“¹

Revolutsioonilised peadid mäistsid hästi,
et dekabristidel püüdis Genati väljakul
rahva taetus. Sellele on pühendatud
numeriendaik aastail ilmusid luule-
tus „Дорого нас похорошим гробом“

„Когда Б ни тогда не нужен бой,
Давно Б не нужен.

Поднялись в то время на злодеев
Кондратий Рилев,

Да полковник Пестель, да иже
Бодур честные.

Не сунем в те норки ни слово
Отстоять их дело,

И сложим головы за Братий
Пестель и Кондратий.

Не найдется, змож, у нас много

1. Цескря, т. 11, 1865, к. 55.

Друга Тугареба,
умодба неласнаи руггво бсман он умно
За обрмач гуро."

Need lulelused on otseseks iseloomeliseks
revolutsioonile, et viia lõpule isriitus
rahva vabastamiseks pärisõigusest ja traismis-
kõidikutest.

Vene sotsiaalne ajamijandus astus
teravalt välja liberaalide vastu, kritiseerides
nende lootusi rahuliku, progressi.

Liberalism oli ohtlik pool ühiskondlikus
mitte arengus. Ta muutus lõks lootma
tsaarile, et taas muudaks reformide
teel ühiskondlikku korda „progressi“ suunas.
Liberaalid tundsid ainult sõnades kaasa
rahvale, alles ise samuti rahva kurnajate
ridades.

Yama aegselt lepitamatu suhtumisega
liberalismi, tundsid revolutsioonilised aja-
mijamised palavalt kaasa rahva viletsale
olukorrale ja paljastasid rahvavalumilise
elemente valituse leerist. Hoopis kiiriti suhtuti
revolutsioonikangelastena. Palasa kaostundega
jälgisid demokraatlikud ajamijamised Tšernõ-
ševski kodanliku hukkamist ja autsuud

rahvast üles jätkama Pugatšovi ja dekabristide
võitlust.

Liberalismivastane võitlus omas rahvus-
vahelise tähtsuse ja ulatus nurgale välja-
poole Venemaa piire. Vene satüirilise
revolutsioonilis-demokraatliku ajakirjanduse sei-
teerajajaks marksistlikule töölisajakirjan-
dusele Venemaal, väljastades progressi-
võitluse ohtlikumaid vaenlasi - liberaale.

III PEATÜKK

Ühiskondliku elu väärnähtuste paljastamine

Vene satiriline ajakirjandus astus teravalt välja ühiskondliku elu väärnähtuste vastu, käsitledes näesolevas peatükis võitlust mõningategi nendest väärnähtustest. Tähtsava müütika alla sattunud altkäsmemurätjad ja moonuvargad. Väga ilmekas on selles suhtes „Griškovi“ ilmunud Dobraljutov luuletus „Kõrjal ja alasti.“

„ Я видел муху в пазухе

Паук неграмотного сова.

И вспоминаю о роскошном
камерлеи с бедных вздыхая бран...

Я видел муху в дощине, -

Видно, коварно он хитрил;

И вспоминаю о роскошном,

камерлеи будто суд слышал...

В салоне молодой уродины

Я слышал реч при добром

И вспоминаю о роскошном,

что делом правосудия за сребро.
Безде, в стомузе и в нусмке,
и на земле и на воде, -
Я вспоминаю о рокошке,
Берузеин вземки на суге!.."¹

Ha ajanini „Osa“ paljastas altnäemassu-
võtjaid. Ühest natkendidist võime lugeda.

„Arvuna kubermanguadministratsiooni
hulgas leidub inimesi, kes on nuulsad
omarasvüüdmata ja laitmatu teenistuse
poolest. Nad vihkavad altnäemassu nii-
värd, et jälitavad isegi ta lõhna, kuid
sageli ei tunne seda lõhna oma nina
all. Ise need isandad altnäemassu ei võta,
kuid armastavad laenata raha suuremate
summade naupa, ning ei maksa kunagi
oma võlgu. Nükama, kui nad teenivad,
ei tea neist võlgadest peaaegu mitte keegi,
kuid kui nad lahkuvad teenistusest, hak-
kavad kõik meditorid oigama.“²

Ajanijas „Gudex“ avaldatud ühel karika-
tumil olid kujutatud kohtusekretär ja paluja.
Nende vahel toimub järgmine keskustelu.
- Paluja: „Ütelge, kas minu asi lõpeb varsti?“
- Sekretär: „Teie asi? Ei tea, aga teie tubakas

1. Свисток, м. 1, 1859, лк. 213

2. Оса, м. 9, 1863, лк. 30

on atsaonal." 1

Ülaltoodud fantidest on näha, et tsaristliku Venemaa ametiasutustes oli võimatu asju ajada ausal teel. Eelistatud olukorras olid need, kes andsid altkäemaksu. Altkäemaksu võtsid kõik, kõige alamast kirjutasest, kuni ministriini välja. Oli isegi levinud kõnekäänd „võta, kuid võta seisukohale vastavalt!“

On täiesti loomulik, et iga võimumees viirus rahvast vastavalt oma seisukohale ja pidas ka kõrgemat ülemust meeles. Geeptrast vaadati altkäemaksuvõtmisele, kui täiesti loomulikule ametikohustusele, mis oli pealegi väga tulutoo amet.

„Ispravnik võttis talupojalt altkäemaksu 30 rubla. Talupoeg tõi talle selle raha vaskmüntides. Ispravnik, kui täpsustarmaste inimene, hakkas raha lugema. See tüütas teda; jätkates lugemist, viirus ta muuseas talupojaga: „sulid niisugused - toote peenraha ja ainult raske date ülemuste tööd!“ 2

Avalikult kritiseerida altkäemaksuvõtmise eest tohtis ainult väiksemaid

1. Tygek, m. 13, 1862, lk. 61.

2. Укрпа, m. 27, 1859, lk. 143.

ametnikke, kuna kõrgemaid võimuhandjaid mitiseerivad artiklid pani tsensuur kaleri alla.

Peale altnäemaksuvõtmise oli ametkonnale iseloomulik veel nooruhargus. Kuna aga ka sellest ei lohtunud avalikult rääkida, siis tõi "Täna" ära väga huvitavad arund kellegi 800-rublase aastapalgaga ametniku kulutustest ühe aasta jooksul:

korteriküüriks	450 rubla.
teenija palk	200 rubla.
4 tütart pensioonides	800 rubla.
naine ja tütarde tualetid	1200 rubla.
enda riietus	250 rubla
tõld ja muud kulud	300 rubla
söök aasta läbi ja 4 balli	900 rubla

Kokku 4100 rubla

Peale selle pani sama ametnik igal aastal kolinle keskmiselt 3-5 tuhat rubla.¹

Nagu muludest nähtub, katsid talle ametniku sisetulekud ainult umbes kümme protsenti väljaminekutest. Ainsal teel niimoodi elada ei saanud. Ainsaks võimaluseks sisetulekute suurendamiseks jäi järelikult nooruhargus ja altnäemaks, mis

olid oma vahel tihedalt seotud. Üks riigi-
varas varjas teist. Hõrgemate ametnike
silmad pimestati rahaga. Kui keegi julgiski
protesteerida selle vastu, sunniti ta varsti
ametist lahutama. Ka koolides langes
riigivargus ja õpilaste rahade kulutamise
juhtkonna poolt. Trelaamulik on ses suhtes
„Gudonis“ avaldatud nähekõne:

— kasvandik: „Te räägite meile sageli, et
on alatu varjata halb sõnu... Miks te
süü ise varjate, et õkonoom varastab meil
raha, see on samuti halb: varjata varast!“

— juhataja: „Mis? Mis? Teie hakkate oma
õpetajaid hukka mäistma! Nädalaks ajaks
aresti, tee ja leiva peale! Ma sulle näitan!
See on kõik ajakirjade ja programmi süü!“

Ka õppeasutustes ei oleud õpilastel võima-
lik oma õiguste kaitses välja astuda,
mis süü meust rahvast rääkida. Rahvas
pidi nurisemata oma koormet, kroonu-
varaste ja althäemasuõõtjate näol kandma.

Yatüriiline ajakirjandus paljastas ka
ametnike harimatust.

— kvartalilehem: „väga tähtis sündmus.
Linnas on avastatud vandenõu. Paberid
on ära võetud, aga mäsmuõhutaja Catilina

ja tema kaasosalised on veel avastamata."

- Politseiülem: „Vandenõulased koge üles otsida, aga Catilina too kas või maa alt välja“

- kvartaliülem: „Munel! Gaab täidetud!“¹

Ehk toome teise traastilise näite:
„Miri Rooma... njaa! Vii see tagasi oma hännale ja ätle, et nii ei või nijutada aadressi. On vaja märkida millises nuberimangus asub Rooma, muidu hakkab ta pärast ise kaelama, et miri ei läinud kohale!“²

Väime, et politsei ja postiametnikel ei olnud isegi kõige algeisemaid teadmisi ajaloo ja geograafiast. Millega muidu seletada fakti, et Catilinat peeti kaasalgseks isikuks ja Cicero kõnesid Catilina vastu selle vandenõu dokumentideks. Täiesti andestamatu on ka postiametniku rutnalus geograafia valdkonnas. Tavaliselt teab juba iga laps, et Rooma asub Itaalias, vähemalt aga seda, et ta ei asu Venemaal. Postiametnik aga seda ei teadnud.

1. Oca, nr. 1, 1863, lk. 4.

2. Уокра, nr. 39, 1959, lk. 157.

Ka üldine hariduse olukord Venemaal väeti sätünilistes ajaniyades terava müitika alla. Ajaniyas „Griston“ kritiseeriti kodanluse vähest huvi ajaniyanduse vastu. Kaupmeeste huviohjenditöid ainult teated hindadest ja rahakursist. Ühiskondlik-politilised ajaniyad neid ei huvitanud.

„Kamöšini linna 250 kaupmeheperekonna peale telliti 1860. aastaks ainult 2 eksemplari „Gt. Peterburgi Teatajat“, 1 eksemplar „Mosva Teatajat“, 2 eksemplari „Ioural“ ja 2 eksemplari „Perenonnalehti“, mitte moesolevat ajaniija. Kõinjol aratakse õppeasutusi, hoeditse-des rahva hariduse eest, aga meil ei ole sellest märkigi. Näib, et kui keegi teeks ni ettepaneku avada kas või naisõppe-asutus, siis ta tõstaks enda vastu tõelise tormi ja kaotaks konaliku inimese reputatsiooni. Haridus naiste jaoks on paljude arvates, mitte ainult liigne, vaid ka kahjulik.“¹

Olukord haridusega paljud nii vilets, mitte ainult Kamöšinis, vaid peaaegu igal pool Venemaal. Lihtsahva lapsed ei saanud koolis käia vaesuse tõttu

1. Сбукмек, nr. 6, 1860, lk. 128.

ja rikkaste lapsed ei vütrunud õppida. Laeti normaalseks, kui aadlikud poeg oskas hästi tantsida, prantsuse keeles lobiseda ning veidi lugeda ja kirjutada. Muud haridust temalt ei nõutudki.

„Grištok“ naerivälja mõisnike harimatust valmis „Mõisnik ja rohi“.

„Mis on sinu minu?“ „Kõik - vastas külaranem - näiteks timut“... „kelm!“ kirjutas mõisnik: „Sa tegid halvasti! Oma asu on mulle võõras; võõrast vara ma ei taha, armastan oma õigusi. Minu rohtu ära anda on muidugi kahju, kuid see rohi tagastada viivitamatult Timofeile.“¹

Dobroeljubovi poolt väljantud satiriline ajakiri „Grištok“ kritiseeris ka tööliste rasket olukorda randteede ehitamisel. Artiklis „Kahke kirjutada inimese elama ilma söömata“ käsitleti tööliste olukorda Volga - Doni randteel ehitamisel.

Tööliste veeti laevaga mööda Volgat, raskemates tingimustes kui merel. Nad allusid täielikult ettevõtjate meelevaldale, kes suurema osa töidurahadest oma tasku panid.²

1. Сбукмек, nr. 6, 1860, lk. 132.
munogoreeba mpaba - timut, ka timofei rohi.

2. Сбукмек, nr. 5, 1860, lk. 113.

"Töölise toiduks oli määratud rukkileib, soola ja praestnõliga, kuid seda neile ei antud.

Õli ja soola ei olnud üldse ja ka leib oli vana ning hallitanud. Töölised tahtsid suitsutada, et suitsuga nälga vaigistada, kuid neid ei lastud maale tubaka ostmiseks. Kõik see kutsus esile rahulolematuse ja töölised neeldusid edasi söitmast. Yoiduks Yamaarast Yaraatarini osteti neile 2000 inimese peale 4000 naela leiba neljas päevas. Töölised teadsid juba kogemusest, et leiva kõrsale ei anta mitte midagi ja puhkes rahutus. Alles peale töölise näidmise osalist rahuldumist nõustuti edasi söitma. Yoit mööda riuast Volgat, tuletas meelde merehädaliste esinemist ääretul ookeanil, ilma toiduaineteta." 1

Ka kohapeal ei olnud töölise elu eeldused parem.

"Töölised elasid maane kaevatud aukudes. Neis aukudes ei olnud mingisugust eoodicaruustust. Töölised olid sunnitud magama paljastel naidel.

Uuegi haiged elasid halvemates tingimustes kui loomad. Gaatsaret tuletas meelde

koerannuti, aga mitte haiglat.

Töölise põgenemise vältimiseks olid välja antud kasanad, kelledest kaks seisid, ööd ja päevad paljastatud mõõnades, valles lalitsareti juures.

Toiduga oli olusord samuti halb. Päevalillkõli oli paljudes kohtades kibeda maitsega. Kogu liini peale oli ainult üks tapamaja, kust veeti liha lahtiselt 25 versta taha¹. Suvisel ajal rikneb liha isegi naas-
aegse veetehnika juures, kui teda lahtiselt vedada. Mis võis aga juhtuda stepis, kus liha veeti härjavannitega veerandsaja kilomeetri taha. Loomulik, et seks ajaks, kui lihanoorem oli jõudnud sihtkohta, oli ta ka usitanud. Leib ja teised muu-
ained olid halva maitsega ja riknenud. Kõige selle tagajärjeks oli töölise massilise haigestumine, kuna arstiabi puudus sõna-
tõrises määras. Haiguste peamiseks põhjuseks oli ülejäänud töö ja riknenud toit. Tõel-
likult puudus söögisõdelil värsket juurvilja. Põhilisteks toidutideks olid riknenud leib ja tangud ning „värskel“ või halvaks läinud soolaliha. On täiesti loomulik, et ka

1. Чбучмак, м. 5, 1860, лк. 115.

Kõige tugevam organism vanneb nüruguste tingimuste juures alla.

Raudtee ehitamist inspekteeriv ehitasel iseloomu korras teigi nure ülesti tööliste olukorra parandamiseks. Tä organiseeris:

"A. Haigete jaoks:

- 1) Käskis anda ühingu poolt 2 uorda päävas teed.
- 2) Eraldada tüüfushaiged teistest.
- 3) Teigi katsel kasutada eemaldamiseks laatsaretid: juurest, kuid ei ühitud seda lõpuni.
- 4) Kuna ühest laatsaretist ei jätunud, käskis ehitada teise.
- 5) Paljal maal lebarate haigete jaoks lastis osta roogusid.

B. Tervete jaoks:

- 1) Käskis keeta riisunud ja ussitunud loomaliha mädanenud vedalika asemel.
- 2) Asendas nisupudru, mida töölistel ei söönud, tatra pudruga, mille mõningas kohaldas asendas halvastäimund hennest ja krumptidega.
- 3) Määras ühingu poolt iga õhtusel viinaportjoni, mida osteti Tšaritsõni viinarentnikelt, kes töölistele määratud viinast poolt omal tasku pistis, s.o. viin veelga segamini

Kallas.

- 4) kirjutas illemusele, et töölistele oleks vaja anda riietuseesemeid, kuna nad on ilma riieteta ja palja jalga, ning peavad detsembriskoju minema. Kas seda tehti, ei teata.
- 5) kirjutas illemusele, et taluks jäävad 500 töölist ilma peavarjuga. Kas selle eest muretsuti, ei ole teada.
- 6) juhuol. kui töölisel peanud suurema, siis tingimata teatada nende perekondadele, saates kirjad nälkadele, et surinud mistlikku komba järgi mälestataks.
- 7) Orits Odessas o tornihella tööliste jaoks.
- 8) Zubas koju, Tveri kubermangu, 2 töölist vanaduse tõttu, 1 töölist äärmise vanaduse tõttu, 1 tööliste jälgade nõrkuse tõttu ja ühe, kes oli murdunud selgroo!!! Millisel peatusel nad surid, on teadmata.¹

Pole midagi öelda, kokorei oli „humaanne“ inimene. Kes muudu oleks hakanud tööliste toitma rikkunud värske lihaga hakkas läinud soola-liha asemel? Vanade tööliste koju saatmine oli ju lihtsalt irvitamine inimväärikuse üle.

On iseloomulik, et koogu raudteel ehitise personali ülalpidamiseks kulutatud 55.825

1. Чбучмак, м. 5, 1860, лк. 116.

rublast kuulutati ühe aasta jooksul 52000
rubla direktorite ja muude ametnike palkadeks.
2000 töölise peale kuulutati ühe kuue jooksul
ainult 3825 rubla, st. natuke vähem kui 2
rubla inimese peale.¹

Paneb imestama, et töölistel üldse elu-
vaim sees püsis, mis seal veel tervisest rääki-
da. Viis aastat ^{hiljem} kirjutas N. A. Nemassov oma
luuletuses „Raudtee“:

„... Haiged on naaridel, surmad on maetud,
kõik on just nii nagu olema peab.

Kontori juures on tihedas paaris
töömehed - rehvungi saavad nad sealt.

Võlguigi jäid veel... kõik kümnikku aastas
üles on märgitud kopikapealt.

Haigusepäevad see niija on paunud,
vümslegitunni, mis vajaka jäi.

„Nügi said rohkem, mis sa rüh vanund!“

käratas maksja „Noh, minema käi!“²

Vüe aasta pärast oli tööliste olukord raud-
teede ehitamisel samasugune, kui 1860.
aastal, kuigi vaheljal oli kaotatud päris-
oigus. Tageli ei saanud teelised ülljõu-
käiva töö lest muud karm, kui rikutud
tervise. Ettevõtjad ja kümnikund rikastusid

1. Чувство, nr. 5, 1860, lk. 177.

2. N. A. Nemassov, Valik luuletusi, Tallinn, 1952,
lk. 94.

vaeste talupoegadest tööliste arvel, kel ei
jäänud muud üle kui kannatada.

Vene satüürlise ajakirjanduse väitluseel
ühiskondliku elu väärtuste paljastamisest
oli suur tähtsus, kuna valitus püüdis neid
väärtusi varjata. Satüürlise ajakirjandus, ara-
des ühiskondliku elu väärtused kõigis nende
koledustes, kasvatas rahva rahulematust tsarismiga
ja sundis valitust nende väärtuste lihvilei-
misele asuma.

Lõppsõna

Satüiril on suur osa ühiskonna arene-
mises. Juba K. Marx näitas õigesti satüri osa
ajaloos: „Ajalugu muutub põhjalikult ja läbib
palju faasi, enne kui viit kanda vana-
nenud eluvormi. Ülemaailmsel ajaloolisel
vormil viimane faas on ta komöödia, kreeka
jumolatel, kes olid juba vord traagilises vormis
surmasalt haavatud Piiskopose „Aheldat-
tud Prometheus”, tuli veel vord koomilises
vormis surra Lucianuse „jutustustes”. Miks
on ajaloos kõik niisugune? Seda on vaja
selleks, et inimkond jätkaks lõbusalt jama-
laga oma minevikuga“¹

Vene satüirilisel ajaviimandusel oli suur
osa võitluses esindlike ideede eest tra-
vistikul Venemaal. Lenin ütles reaktiooni-
liste demokraatide kohta: „... isegi päris-

1. K. Маркс и Ф. Энгельс, Сочинения, т. 1. Москва,
1955, lk. 418.

õiguslikul Venemaal osasid Dobroljubov ja Tšernõševski rääkida tõtt, kas raiades 1861. aasta 19. veebruari manifestist või siis välja naendes ja häbitades tolleagestid liberaale.¹

Tsensuurilunde tõttu pidi ajakirjandus avaldama oma seisukohti mõistatades ne, „aisyoni“ keeles. Gageli ei lubatud isegi allegoorilisi artikleid. Ainsad kindlad vahendid oma seisukohtade avaldamiseks olid illegaalsed väljaanded ja Herzeni poolt Londonis välja antud „Kolokol“.

Vene satüirilise ajakirjanduse uurimisel on suur tähtsus ühiskondliku mõtte arengu seisukohalt. Muudes satüirilistes ajakirjades avaldatud vene eesrindlike kirjamine loomingu on võimalik tundma õppida nende poliitilisi vaateid ja seisukohti võitluses tsarismi vastu.

Revolutsioonilisele meelestatud satüirilisele ajakirjandusele kuulub tähtis koht Venemaa teavenud ühiskondlik-politilises võitluses XIX sajandi keskelt. Satüirilised ajakirjad olid ühtes vahedaks rehvans revolutsioonilise liikumise teise põlvkonna ideoloogidel - revolutsioonilistel demokraatidel nende võitluses tsarismi vastu,

1. V. I. Lenin, Teosed, 23. köide, Tallinn, 1953, lk. 174.

feodalismi ja rohnearvuliste feodaalsete igandite vastu kõigil vene ratsiaal-majandusliku elu aladel.

Revolutsiooniliste demokraatide poolt juhitud sotsiaalne ajakirjandus oli teerajajaks marksistliku kirjanduse levimise Venemaal. Ta oli "Isma" ja "Pranda" ajalehes eelkäijeks võitluses tsaarimonaarhiaga. Rasse on alahinnata Dabraljubari, Hlersoni, Tiernõierski, Nemassoi ja teiste osa võitluses inimkonna helge tulevikust. Nad ise küll ei elanud meie päevini, kuid nende loomine ei ole oma tähtsust kaotanud ka meie päevil.

3

Kasutatud kirjanduse nimekiri
Marxismi-Leninismi klassikud

1. Маркс, К. К критике черевековской философии права, К. Маркс и Ф. Энгельс, Сочинения, т. 1. Москва, 1955.
2. Ленин, В. И. Керзени mälestused, Teosed, 18. kd. Tallinn, 1953
3. Ленин, В. И. Kodanlik patsifism ja sotsialistlik patsifism, Teosed, 23. kd. Tallinn, 1953
4. Ленин, В. И. Mis on "rahvasõbrad" ja kuidas nad võitlevad sotsiaaldemonstraatide vastu, Teosed, 1. kd. Tallinn, 1948.
5. Ленин, В. И. Gemstro taganuisajad ja liberaalismi Hannibalid, Teosed, 5. kd. Tallinn, 1951.

Allikmaterjalid

6. Бугицкий, 1869
7. Вессерак, 1858
8. Добролюбов, Н. А. Полное собрание сочинений, т. VI, Москва, 1939
9. Терзнер, А. У. Сочинения, т. VI, Москва, 1955.

10. Терзев, Я.И. Сочинения, т. VII Москва, 1958.
11. Тудок, 1862
12. Ускра, 1859
13. Ускра, 1860
14. Ускра, 1861
15. Ускра, 1862
16. Ускра, 1868
17. Ускра, 1869
18. Каррикатурный мосток, 1860
19. Оса, 1863
20. Сборник постановлений и распоряжений по цензуре с 1720 по 1862, С ПТТ, 1862.
21. Свисток, 1859
22. Свисток, 1860
23. Свисток, 1862
24. Современник, 1861
25. Чернышевский, Н.Т. Полное собрание сочинений, т. VII, Москва, 1950.
26. Dobroglubov, N. Valitud filosoofilised teosed, I, Tallinn, 1948.
27. Nemmanov, N. R. Valim lumbetus, Tallinn, 1952.
Urimumused, teatiteosed, publikatsioonid
28. БСЭ, т. 9, Москва, 1951
29. БСЭ, т. 24, Москва, 1953
30. БСЭ, т. 40, Москва, 1957
31. БСЭ, т. 41, Москва, 1957

32. Тершензон, М. Социально-политические взгляды А. И. Герцена, Москва, 1906.
33. Козмин, Б. П. Сборник материалов к изучению истории русской журналистики, выпуск II, Москва, 1952.
34. Козмин, Б. П. Журналистика шестидесятих годов XIX века, Москва, 1948.
35. Комовенко, А. Э. Герцен и либералы в период революционной ситуации 1859-1861 годов, Из истории революционного движения в России в XIX - начале XX вв., Москва, 1958.
36. Левин, М. М. Общественное движение в России в 60-70-е годы XIX века, Москва, 1958.
37. Лемке, М. Очерки по истории русской цензуры и журналистики XIX столетия, СПб, 1904.
38. Жидроков, А. С. Россия в 1848 году, Москва, 1948.
39. Засанковский, П. А. Проведение в жизнь крестьянской реформы 1861 г., Москва, 1958.
40. Плесткин, А. П. Литературные очерки и статьи, Ленинград, 1958.
41. Поэты Искры, т. I, Ленинград, 1955.
42. Поэты Искры, т. II, Ленинград, 1955.

Критич.
взгляд:
Очерки
и ст. р. Засурн

Sisukord

	lk	
Eessõna	2-4	
Sissejuhatus	5-16	
I peatükk	Revolutsioonilisdemokraatlik ajaviirandus võitluses kodanlike reformide eest	17-48
II peatükk	Liberalismivastane võitlus satiirilises ajaviiranduses	49-72
III peatükk	Ühiskondliku elu väärnähtuste paljastamine	73-86
Lõppsõna		87-89
Kasutatud kirjanduse nimekiri		90-92
Sisukord		93